

۵

۴

واریق

آیلیق تورکجه و فارسجا فرهنگي نشریه
مجله ماهانه فرهنگي فارسي و ترکی آذری

ایکینجی ایل صایی ۵۹۴ (آرديجيل صایی ۱۶۹۱۵)
سال دوم شماره ۵۹۴ (شماره مسلسل ۱۶۹۱۵)

تیر و مرداد ۱۳۵۹
(شماره امتیاز ۷۵۳۸)

VARLIQ

Monthly
PERSIAN AND TURKISH JOURNAL
2nd Year No. 4,5 (Serial No. 15,16)
July, August 1980

Adress: Mossadegh Ave. Bidi Str. No. 17
Tehran, Iran

قیمت ۷۰ ریال

ایچینده کیلر

(فهرست)

صفحه

۳	۱- شعریمزده قافیه مسئله سی : دکتر حمید نطقی
۱۷	۲- ادبیات واینجه صنعت دن
۱۹	۳- آذربایجان ادبیات تاریخینه بیرباغیش (۱۳): دکتور جواد هیئت
۳۸	۴- اوحدالدین اوحدی مراغه‌ای: پرفسور غلامحسین بیگدلی
۴۹	۵- دان اولدوزی: ت. پیرهاشمی
۵۲	۶- وطن: علی آقا واحد
۵۳	۷- آذربایجان-آذربایجان: عبدالکریم احمد. رسول رضا ومنظوری خامنه‌ای
۵۵	۸- آنا: بالاش آذراوغلو
۵۶	۹- صلح و جنگ: استاد شهریار-پرفسور غلامحسین بیگدلی
۵۷	۱۰- دیاریمدی منیم: میرزه ابراهیموف
۵۹	۱۱- گلن مکتوبلاردان: ۱- میدرضی ساوه‌جی
۶۳	۲- املاء قاعده لری و بعضی کلمه لر حقینده
۶۷	۱۲- منه یار اولماز: ح. م. ساوالان
۶۸	۱۳- اشعاریم منیم: فریور
۶۹	۱۴- گۆی گۆز گلین: دکتور حمید نطقی
۷۱	۱۵- ابوالقاسم فیوضات: صمد سرداری نیا

شعریمیزده قافیہ مسئلہ سی (۲)

سی بنیزه رلیگی

معلومونوز اولدیغی کیمی فارسجادا بؤیوک شاعر و سوزاوستا دلاری فضولی نین دندیگی وجهیلہ ، تا ایلک گونلردن بری :

معنی چمنینده گول دیکنده   سوز رشته سینہ گوهر چکنده
قافیہ چتینلیک لری ایلہ قارشی - قارشییا قالمیشلار .

گنجهن بحثیمیزده بو چتینلیک لره اشاره ائتدیک . ایندی بو مشکلاتین عمومیتله تورکجه و بخصوص آذربایجان تورکجه سینده نه کیمی مسئله لر تورہ تدیگی موضوعونی گوزدن گفچیره جگیز .

کینه بیلدیگینیز اوزره قافیہ وعروض قاعده لاری نین سرتلیگی نی (خشن لیگی نی) بیر آز تعدیل ایچون بول - بول " یجوز للشاعر مالا یجوز لغیره " رختیندن استفاده ائتدیلیمیشدیر ، ائله کی موندادا " در تنگنای قافیہ خورشید خورشود " حقیقتی میدانا چیخاریلیمیشدیر .

قافیہ قانون و قاعده لاری نین سرتلیگی فارسجادا ان بؤیوک شاعر لرین بئله باشینا ایش آچمیش . داها اول صایدیغیمیز مثاللاردا انوری - لرین ، دقیقی لرین ، منوچهری لرین ، سنائی لرین ... داخی خالاردان

اوزاق قالا بيلمه ديك لرینی تشبیت ائتدیک . — قانونلاری "شکیلچی
 لر یاپیشدیقلاری کؤک لرله بیر تک سؤز تشکیلا "ئریرلر" رختی ایله
 چوخ یوموشاییرلار . آنجاق کلمه لر غیر مرکب و جامد حالدا قالدیقلار
 یندا قافیله قانونلاری نین نه قدر خشن اولدوغونی و فارسجا شعری او—
 چون جور به جور مسئله نوره تدیگینی آچیخجا گؤروروک ، اؤزدیلمیزه
 گچمه دن قابق سعدی نین چوخ گؤزه ل بیر غزلیندن بیر نچه مصراع
 شاهد گتیره ک . بو غزل احساس و معنا جا زنگین اولدوغنی حالده قافیله
 نظریندن قابل بحث دیر :

دیدار تو حل مشکلات است
 صبر از تو خلاف ممکنات است
 دیباچه صورت بدیعت
 عنوان کمال حسن ذات است
 .....
 ترسم تو به سحر غمزه یکروز
 دعوی بکنی که معجزات است
 زهر از قبل تو نوشداروست
 فحش از دهن تو طیبات است
 .....

گوردوگونوز کیمی مشکل / ممکن / معجز / طیب قافیله لری جمع شکیلچیسی
 (آت) و (است) ردیفی نین تکراری سببی ایله چوخ گؤزه ل یاراشیب
 و بیر چوخ متکلف شاعرلرین هنر گؤسته رمک ایچون دوزدوک لری ایکی
 قافیله لی (ذوقافیتین) ، مثلا :

ساقی از آن باده منصور دم در رگ و در ریشه من صور دم
 کیمی منظوم سؤزلردن ، حقیقی شعر روحونا داها یاخیندیر . عصرلر بو—
 بی ، تورک و بخصوص آذربایجان شعری ایچون مسئله داها چوخ چتی—
 اولدی . دیوان یا خود کلاسیک شیوه ده یازان شاعرلرینکی نین بنزه ری
 ایدی . زیرا بونلار فارسجا و عربجه کلمه لری بول — بول ایشله دیردیله
 بو کلمه لر قافیله اولدوقلاریندا ، عینا " فارس منظومه لرین وضعیتیی
 گؤسته ریرلر . پارانتز ایچینده دئمه کیمیز' لازیمدیرکی چوخ مقدار دا
 فارسجا و عربجه کلمه نین استخدامی ، اؤز دیلمیزین ، بو کلمه لرین

افاده افتدیک لری سؤزلره مالک اولما ماسیندان، یعنی یوخسوللوقدان دگیلدی . " اظهار فضل " ، مودا تبعیت و تقلید، شاعرلرین شخصی سجه لری نین یانیندا عروضا انطباق مجبوریتی، تورکی کلمه لردن چوخ فارس و عرب کلمه لرین ، عبارتله گیرمه گینه یول آچیردی . بو بابدا باشقا بیر زمان بحث ائتمهک لازیمدیر .

بونا مقابل ، اوزانلار ، او یونلار ، باخشی لر ، شامانلار (باخ : بانارلی ، رسمی تورک ادبیات تاریخی ، صحیفه ۴۲) و داهاصونرالاری عاشیقلار ، یعنی بیر کلمه ده خلق شاعرلری طبیعی اولراق خلق دیلینی ترجیح ائدیردیلر و بونا گؤره ده تا ایلک گوندن ، مستقیما " دیلی - میزین آسانلیقلا ، عرب و فارس قافیله قاعده لرینه انطباق ائلییه بیلمه - یه جگینی آنلادیلار . اساسدا ، شکلدن چوخ محتویا ، ظاهر دن چوخ باطنه ، قاعدالاردان چوخ دو یغولارینا تابع اولان سازشاعری و عاشیق ، " المعجم " بین عیب صاییب و فاضلانله آدلار و اصطلاحلارلا (اقوا ، اکفا ، سناد ، ایطا ، زیادات وسایره) آدلاندیردیغی ، و صونوندا بونلاردان بیر پاراسینی قاعدالارا استئنا کیمی قبول ائله مه سینه باخما یاراق او (خلق شاعری) اؤز کسکین ذکاسی ایله دوزگون تشخیص وئریب و دیلیمیزه کاملا " مناسب اولان قافیله شکیلرینی قبول ائدیپ و عصرلر بویوجا دا ایشله تدی . . اولان بونلارین سایه سینده و ثانیاً " عصریمیزده قافیله نین مطلقیت و استبدادینا ، بیر چوخ شاعر و نظریه چی لر طرفیندن ، صون وئریلمه سی اوزوندن اصولاً آذربایجان شاعرلری ایچون کلاسیک قافیله تکنیک لری گون مسئله سی دگیلدیر .

بو ، قافیله نین موقوف اولدوغی دشکک دگیلدیر ، قافیله لی شعر معین سببلره گؤره چوخ سئویلیر و سئویله جکدیر . لکن او غلیظ و شدتلی قاعدالار آرتیق حکمسیز قالمالیدیر و عصرلردن بری خلق شاعرلریمیز - بین آختاریب تاپدیقلاری اصول و قاعدالار بیزیم شعریمیزین حقیقی قافیله قانونلاری کیمی تانینمالیدیر .

شعریمیزین قافیله قانونلاری نه لردیر ؟

خلق شعریمیز ، مکمل و زنگین قافیله لری ، آچیق و باغلی قافیله لری ، آسونانس و آلیته راسیون آدلانان سن بنزه رلیک و تکرارلاریندان

چیخان آهنگ لری ، باش و اورتا و صهنداکی قافیہ لری ، جناسلی قافیہ لری راخات - راخات ایشله دیر . بو خصوصیت ، ایگیرمینجی عصرین - مختلف ادبی جریانلاری نین ایزینده دیر . دوغرودان دا آذربایجان شعری نین قافیہ خصوصیت لری ده بونلاردان عبارت دیر . دیلیمیزین خصوصیت لریندن دوغان و عصرلرجه خلق شاعرلری نین و زنگین فولکلور و موزون تعیین ائدیجی قاعدالارینی تشکیل ائدن بو اصولدان هامی شاعر لریمیز فایدا لانا لیدیرلار .

بو قاعدالاری بیر آز ایضاح ائیله یهک : تورک دیل لری نین بنیه باخیمیندان هند - اروپائی دیل لرله مقایسه قبول ائتمه یه جگیندن بو دیل لرین خصوصیت لریندن چیخان قافیہ قاعدالاری دا اؤز یئرینده مخصوص دور .

فارس و عرب اولچولریله ، قافیہ قاعدالاریمیزی اولچنلر تورک دیل لری نین بنیه و باشقالیق لارینی گورمه یین لرو بو نکته دن غافل اولان لار دیر .

دیلیمیزین شعرینده تا ابتدایان قافیہ ایله ، وزن - آهنگ آراسیندا آیریلماز بیر باغ اولدوغونی گوروروک . بو حال ایکی عنصر ون کومه گی ایله تامین ائدیلیر :

۱ - تکرار ۲ - سس بنزه رلیک لریندن تکرارین ، بیزیم عادت ائدیگیمیز معیارلاردا ، آدینا گاه ردیف ، دئیلیر و گاه آلیته راسیون .

ردیف ، اسکیدن بری چوخ سئویلیردی :

قالخدئی دلی کونول سوردی یئیریدی

گل اولدی گئده لیم بیزیم ائللره

گوزوم یاشلاری یئر اوزونی بورودی

سئل اولدی گئده لیم بیزیم ائللره ...

داها قدیم زمانلارا دا گئتسن ، تورقان قازمالاریندا ، اویغور خطی ایله تاپیلان شعرلرده ، کی الله سئوگی سی مضمونی ایله یازیلیمیشدیرو شاید مانی دیتینه عاید اولسون ، عینا بومصر اعلارلا قارشیلانجا غایق :

تانخ تنگری کلدی

تانخ تنگری اؤزی کلدی

تانغ تنگری گلدی
 تانغ تنگری اھوزی گلدی
 طورونقلار قاموق بیگلر قارداشلار
 تانغ تنگریک اھوگھلیم
 گھو روگھه کون تنگری
 سیز بیزی کوزہ دینگ
 کورونوگھه آی تنگری
 سیزی بیزی قورتقارینگ
 بیذق تانغ تنگری بیپارلیق
 یاروقلوق یاشوقلوق
 تانغ تنگری
 تانغ تنگری
 تانغ تنگری
 بیذیق بیپارلیق
 یاروقلوق یاشوقلوق
 تانغ تنگری

تانغ تنگری . (۱)

آلیته راسیون آدلانان تکرار عنصری ده معین سسیا خود سؤز تکراریتا
 دایانیر، بو عنصر اوروپا ادبیاتیندا دا قدیمدن تانینمیشدیر، زیپرا
 اوروپادا دا - دغدیگیمیز کیمی - ۱۲ - نجی عصره دک قافیهدن خبر
 یوخدی و اونون یقرینه بو و بونا بنزهر عنصرلردن قایدالانیردیلا،
 بیرآز ایضاح ائدهک : عینی سسین (اکثرا " بیر صامتین) بیربیرینه
 یاخین سؤزلرین باشیندا گئیریلمه سینه آلیته راسیون دئیهرلر:

(۱) دان تانری (الله) گلدی / دان تانری اھوزی گلدی / دان تانری گلدی
 دان تانری اھوزی گلدی // قالخین بوئون بیگلر قارداشلار / دان تانرینی
 تجلیل ائدهک // گورن گونش تانری / سیزبیزی قورویون / گورسه نن آی -
 تانری / سیزبیزی خلاص ائدین //
 دان تانری / خوشایی و عطر /
 ایشیقلی و ایشیلتیلی /
 دان تانری / دان تانری .

"دیل دلبره دلبر دیله دلدارا توخوندی ..."

مصوت لردن ده عینی استفاده نی ائتمک اولور.

تکرار، جور به جور نوعلریله گؤزه ل سؤزدن یاراتما عنصرلریندن دیر، بونون اوروپا ادبیاتیندا اقسامینا قیسا بیر اشاره ائدیریک بونلارین هامیسی نین شعریمیزده یئری وار:

الف - **EPIZEUXIS**: بیرکلمه یا عبارتین عینا "تکرار ائتمکدیر.

ب - **ANAPHORA**: بیر کلمه یا عبارتین بیرشهرده بیر چوخ

مصراعلارین باشینا عینا "کتیرمکدیر. دده قورقود دان بیرمثال:

(قاراداغیم یوکسه کی اوغول ،

قارا سویوم طاغیننی اوغول ...)

ج - **SYMPLOCE**: چوخ بنددن تشکیل ائتمیش بیر شعریین

باشیندا و صونوندا بیر کلمه و یا عبارتین تکرارلانماسیدیر.

د - **EPISTROPHE**: بیر کلمه یا عبارتین جمله نین صونوندا

تکرار ائدیلمه سیدیر.

"قوشلار گلدی ، باهار گلدی اما یار کلمه دی ..."

ه - **EPANADOS**: بیر کلمه یا عبارتین، جمله باشیندا

و اورتاسیندا یاخود اورتاسیندا و صونوندا عینا "تکراریدیر.

" یاز گلدی ، یاز گفتدی اما ایاز هله خسته لیکن آیاغا قنالخما -

میشدی . "

و - **EPANALEPSIS**: بیر کلمه یا عبارتین باشدا و صونوندا

تکراری دیر .

ز - **POLYPTOTON**: بیر کلمه نین مختلف گرامر فورما -

لاریندا آرغا - آرغا یا کلمه سی دیر.

"قان قارداشیم قانایان یارانا جانیم قربان ..."

ح - **ANADIPLOSIS**: بیر جمله یا مصراعین صون کلمه یا

عبارتین نین اوندان صونراکی جمله یا مصراعدا تکرارلانماسی دیر:

" اوغولوم ائشیت ، ائشیت و او گره ن . "

ط - **ONAMATOPOEDIA**: طبیعت و سایر سلسلری نین تکراری -

دیر . بونون دیلمیزده گورکملی بیر یئری وار :

" شیریل - شیریل آخان چشمه ... "

خلاصه ، ردیف و تکرار لایمانین مختلف نوعلاریندان خلق شاعرلریمیز چوخ فایدالانمیشلار . اسکیدن قافیہ نین باشدا گلہ سینی دوشونورسک (دده شورقود دا چوخ مثاللری وار) مختلف شکللرده کی تکرارین شعریمیز ده کی یئرینی داها یاخشی قیمتلندیره ریک . ایندی قافیہ عنصرنون داها آچیق و کلاسیک معیارلارا انطاق ائدن نوعونا نظر اٹلییهک :

۲ - سی بنزه رلیک لریندن فایدالانماق

رسمی ادبیات منقدلری ، خلق شاعرلری نین ، قافیہ تکنیکی نین دار حلقه سینی سیندیریب و مؤزلرینه خاص بیر یولسجدیکلرینی صون زمانلارا دک قینا دیلار ، اونلاری سوادسیزلیق ، غفلت و دقت سیزلیک له اتهام ائتدیله . بو نقدلرین یاخشینا پیسدن آیرما معیاری کلاسیک قافیہ قاعدالاری ایدی . حقیقتده ده کلاسیک شعرده بؤیوک داهی لر ، عصرلز بویی بو معیارلارا چالیشدیله . بؤیوک دهالاری اوزوندن حتی موفق ده اولدولار و قافیہ نین وئردیگی بوتون امکانلاری ایشله تدیلر . صورا یاواش - یاواش ، یئرینده صایماق (درجا وورماق) وسؤزلری ساققیز کیمی چئینه مک ، یارادیجیلیق و تازه لیگین یئرینه گئچدی بللی قافیہ لرین نه وئره بیله جگینی هرکس آرتیق قاباقچا دان ازبیر اولموشدی . اینگلیس شاعری (پوب) ون دئدیگی کیمی :

" هارادا غربدن اسن سویوق یئل (BREESE) گورسه نیر .

ایکینجی مصراعدا یئلین ، آغا جلا رین (TREES) بوداقلارینا بیر شئیلر پیچیلدا دیغینی گوره جکسنیز .

اگر بوللور ارخ شیریلٹی ایله آغیر - آغیر حرکت ائتدیرسه -
(CREEP) ،

اوخوجی بوتون دالیسیجا یوخی (SLEEP) کلمه سی ایله قارشیلان

شاجا غیندان قورخسون "

آذربایجان دا گورکملی شاعر رسول رضا دا بئله یازیر:

آلان و سالان

دان و آمان .

یورولما دین می ؟

جوت اولور قولقلاری انسانین ؟

ئە. اولسون ؟
ائله بونا گۆره گرەك
بوتون سطرلری
دیوارا خالچا میخلایان کیمی
قافیله یک ؟
هم ده یان - یانا
جوت - جوت .

.....
شاعره یازیغین گلمیرسه ،
اوخوجویا یازیغین گل سین .
قوی قولقلاری بیر آز ...
گۆزله پیرسن ، دگیل ؛
دینجه ل سین ؛
یوخ " ساکت اولسون "
بئله ؛
قافیله سیز .

.....
بو سۆزلریم
ائله . بیلمه
هر جور قافیله دایر دیر .
یوخ .
قافیله نه گلیب ،
آختاران اولسون گرەك .
قافیله نه اولوب ،
چئینه پیب گۆشه مه سک .
اونی یامان گونه قویان
قلمی کوت شاعر دیر .
سۆزوم بئله لرینه دایر دیر .

هانری میتهران (نانسی اونی وئرسیتته سی نین ادبیات و انسانی
علملر پروفیسوری) قافیله نی خلاصه اولاراق زمانیمیزدا سن بنزهرلیگینه

(هوموفونی یه) اساسلاندیریر . خالبوکی ، کلاسیک قافییه تکنیکی سس بنزهرلیگیندن داها چوخ سس عینیتی نه دایانیر ، مژکر و مؤثث دئییبی - لن قافیهلرین نوبتله شمه سینی طلب ائدیر و اوسته لیک ، بوشرطلرین یاسیندا بیرده یازیدا - املاددا - عینیت ایستبر (کی بوتادا هومو-
غرافی آد وئریلر) . هانری میتهران سؤزه بئله باشلاییر :

عنعنوی شعرلر قافیهللی دیر . قافیهلرده معین مودل لر اوزره گتیریلیر بورادا قافیهلردن سس لرده عینی اولمالاری ایسته نیلیر . زمانیمیزدا بو شرطلر شدت و حدت ایله اجرا اولونمور .

شمال آذربایجان یازیچیلاری اتفافی نین آیلیق ادبی - بدیعی ژورنالی " آذربایجان " ین ۱۹۷۸ - نجی ایل ۱۲ - نجی صایی سیندا یوخاریدا نقل ائتدیگیمیز رسول رضانین شعری بیرجدی تنقیدیا زینسی ضمنینده چاپ اولموشدی . بو یازی دا آقاموسی آخوندوف اطرافلیجه آذربایجان سووئت شعرینده قافییه " مسئله سینی تحلیل ائدیر .

بورایا بو قیمتلی تدقیقین بیر خلاصه سینی کئچیرمه گی فایدالی گؤردوک ؛ مؤلف املایا مبتنی و یا خود اساسلی (هوموگرافیک) قافییه نین یاراتدیغی محدودیت لری شرح وئردیکدن صونرا فونته تیک اساسلی قافییه نین رغبت تاپماسینی طبیعی گؤرور . قافییه نین بوتون گؤزه للیگی اونون یعنی لیگینده و گؤزله نیلمه زلیگینده دیر . بو باخیمدان رسول رضا نین تصویر ائتدیگی بیر احوالات چوخ مراقلی دیر . او ، شاعر میکائیل مشفق حقینده یازیر :

ماصامین قاباغینا گلدی ،

الینی اوزاتدی :

- میکائیل مشفق ،

صونرا علاوه ائتدی :

قوچاقسان قافییه تاپسان

دئدیم : آغیر اولدی بو یوک !

- آفرین ، آفرین - دئییه

اوغوندی گشتدی

بو غریبه ، گؤزله نیلمه ز قافییه یه .

منقند فونته تیک قافییه تی ایکی قسمه بؤلور :

۱ - مطلق فونه تیک قافیه ،

۲ - نسبی فونه تیک قافیه .

قافیه لندی ریلن سۆزلرین مختلف شکلده یازیلما سینا باخما یاراق، بیر جور سس وئره ن قافیه لری بیز فونه تیک قافیه آدلاندیریر یوقا - فیه لر دیلیمیزده مختلف فونه تیک حادثه لر، ایلك نوبه ده اویوشما (آسی می لاسیون) فونه تیک حادثه سی نتیجه سینده یارانییر. مثلا "رسول رضانین " باخیرلار" ، " پاخیلار" (بخیل لر) قافیه سینده بونی آید گؤروروک (" باخیرلار" -ین محاوره دیلینده " باخیلار" تلفظ ائدیلمه - سی اعتباری ایله) . بو قبیلدن محاوره یه دایانان قافیه نمونه لری چوخدور ، مثلا " ایسته ییرلر / پیسله ییرلر (محاوره ده : ایسه ییرلر / پیسه ییرلر) و یئریندن / نغمه لریندن (محاوره ده : یئرین ن / نغمه لرین ن) .

منقد بئله قید ائدیر: " البته ، قافیه سچه رکن دیلیمیزین قا - نونلارینا احتیاطلا یانا شاق گره کدیر. شاعر شفا هی ادبی دیل ویا خود عموم خلق دانیشیق دیلی نورماسی (نورمی = هنجاری) اولان فونه - تیک فاکتورلا دیبیا لهقت (لهجه) حادثه لرینی فرقلندیرمه گی با جارما - لیدیر. عکس حالدا قافیه دوزه لتمکدن عموم خلق دانیشیق دیلی و بیرینجی نوبه ده ادبی دیل باخیمیندان موفقیت قازانماق چتیندیر. مثلا " اوزونو / اوزوگو (اوزویو) قافیه سی بعضی لهجه لرده اوزویو / اوزویو اولماسی اعتباری ایله دوز دگیل ، دئدی بو فکرله اوزمه اوزونو ، قیرمیزی ساب باغلا سن بارما غیما ، من اونى صایارام نشان اوزوگو ... مصراعلاریندا اولدوغی کیمی) .

اما نسبی فونه تیک قافیه حقیقته ، مؤلف دئییر: مطلق فونه - تیک قافیه دن فرقلی اولاراق ، بورادا قافیه لندی ریلن سۆزلر ایسته ر یازیلیش ، ایسته رسده تلفظ جهتیندن بیر - بیریندن معین درجه ده فرق له نیر. اؤزی ده بو فرق له نمه هم صائت لره هم صامت لره ، همده صائت و صامت لره گؤره اولابیلر . " بو اوچ نوع بئله ایضاح ائدیلیر :

۱ - نسبی فونہ تیک قافیہ لرین صامت لره گوره یارانما یوللاری :
الف - قافیہ بیر سسین اولما ماسیله بیر بیریندن فرق له نیسر .
ان چوخ (ر) سسی نین اولما ماسی گورونور .
صمد وورغون :

یئرلی - یغرسیز مثال چکر ،
اغزی بیر بوش ناغارا (نقاره) ،
هر اجلاسا ، هر مجلسه
بیر باش ووروب صوخولار .
م . آراز :

طبیعت قالدیریر داغ قالخانینی
نه گؤک لر آزا جیق یغردن اوتانیر ،
(ن .) سسی نین ده اولما ماسی ، فکرت صادق :
چای قوووشان - قلعه جیغین قاپیسی
اینانمیرام بئله بیر یئر تاپیلسین
(ز) سسی نین اولما ماسی ، فکرت صادقین ، یوخوسوز / سو قافیہ لی
مصراعلاری واردیر .

ب - نسبی فونہ تیک قافیہ لرین عموما " بیر ، آن چوخ ایکی علامته گوره
فرق له ن صامت لر اساسیندا یارادیلما سسی اکثر " (م) ، (ن) ، (ل) و (ر)
یورادا اساس دیر .

"مثلاً" بختیار وها بزاده ده : جلوهر / ذروه لر ، جابرنوروزدا یغله /
یغره ، بئله جه بیگ / گیره جه بیگ ، داود نصیب ده : دنگیل / دئییر و
سایره نسبی فونہ تیک قافیہ نین بو تیپینه مثال اولاییلر " .
(ن) ، (ر) صامت لرینه گوره :

رسول رضا :

یوکسه لیش یوللاریندا

نه دیر سؤیله انگه لین ؟

هانسی اعولوم ، هانسی ایش

ایسته گینه تن گلییر ؟

- کارلیق و جینگیلیتی لی لیک فرق لری :

سلیمان رستمده : قازدیق / آسدیق ، دادمیسان / قاتمیسان قافیہ

لری .

- صونور صامت لره و کارلیق - جینگیلتی لی لیک علامت لرینه گۆره :
جابر نوروز دا : یاخیلاشان / ناغیلاشان ، آخین اولور/ناغیتل
اولور ، دالغا / آرخا قافیهلری..

۲ - صائتلر (مصوت لیر) اساسینا گۆره :

الف - اینجه لره ، قالین صائتلر .

آستا / اوسته ، مزاری / اوزه ری کیمی .

ب- دوداقلانان (یووارلاق) و دوداقلانمایان (دوز) صائتلر اساسینا
ایزیمی / اؤزومو ، غروب / قیریب کیمی .

ج - صائتلرین قاپالی و آچیق اولماسی :

- دایانا جاعیم / دایانا جاعام ، قلعه جیق / قالاجاق کیمی .

۳ - هم صائت و هم صامت لره گۆره فرق له نن قافیهلر .

گۆرونوروک / دیریلیریک ، بیلمه دی / وفرمه دی ، بلکه منی /

کورکه منی (هئچ یئر اوزی گۆزله میردی بلکه منی -

من دوغولدوم ... بورودولر کورکه منی) ، آغلاما زمی / آغریما زمی ،

- بونلارین یانیندا شکلجه بیر و یا اوخشار ، غراماتیک معنی اعتبار

یله مختلف سؤزلره افاده اولونموش قافیهلره واردیر :

رسول رضا :

یا مانلیق گۆردوم ،

اوره گیم آغریدی ،

حق سیزلیق گۆردوم ،

یوکی داغلاردان آغیردی .

و فکرت قوجانین آغیردیر / آغریدیر قافیه سی .

- نهایت صائت سسلرین دوشمه سی ایله یارانان قافیهلر :

قطاری دی می / قورتاردی می ، بایرام / آبییران مثاللاری کیمی

صونوندا منقده دئییر :

" نسبی فونته تیک قافیهلر شعریمیزده نسبتا " یعنی حادثه دیر .

بونونلا برابر قافیهنین بونوعنون بیزده ائل ادبیاتی عنعنه سی واردیر

بیاتیلاردا و ماهنی لاردا عاشیقلارین شعرینده بو قیبلدن قافیه

لره چوخ راستلانیر :

خالیندا / یانیندا ، آلماتارا / قال مقالا ، بوزقالا / دوزقالا /

آزقالا ، ایشله / گوموشله ، بویا / اولا ، سؤز / دوز ، سالاما /

ئوللاما ، ياتانا / آتاما ، قيزيل / دوزول ، هوس / ياس / يى يەس ،
يامان / ياتان / جهان ، يوردوم / درديم ...
منقد سۆزلىرى نىن صونوندا چوخ اهميتلى بير نقطه يده اشاره -
اقتدير ، او ، دئيبير :

" حاضردا قافيه لنديرمه ساحه سينده شعريميزده ايكي ميل مشا -
هده اولونور . بونلاردان بيرينجيسى شعرده امكان اولدوقجا چوخ قافيه
ايشله تمك ، ايكينجيسى ايسه امكان اولدوقجا قافيه ايشله تمك
مىلى دير ... عىنى بير شاعرين ياراديجيلىغيندا بيز هرايكي يوللا -
شعر يازيلماسى نىن شاهدى اولوروق . بئله گؤرونور كي ، بو وضعيت
شعرين داخلى تشكنيكاسى ، آهنگى ايله علاقه داردير " .
دئمهك زمانيميزين شاعرى ايچون ، گؤزهل سؤز ياراتماقدا ،
ديليميز بول - بول امكانلار وئرمكده دير . شاعر ايستهرسه ، مضمونى
شيوه سى ، سؤزونون آهنگى نىن ايجابينا گؤره ان زنگين قافيه لردن ،
حتى آقا موسى آخوندوفون دئديگى كيمي " ايكي قات قافيه " دن بيله
فايدالانىير :

" ايكي قات قافيه لنديرمه اصولونون تظاهر فورمالاريندان بير
ده مصراعلارى تشكيل ائدن بؤلگولرده كي آيرى - آيرى سؤزلىرىن هم قا -
فيه اولماسى دير ، مثلا " اسلام جعفرلى نىن " ياشيدلار " شعرينده ا و خ و -
يوروق :

ايكى هم ياش ،
يا واش ُ يا واش
قالخيپ صبحى سلاملادى ،
شقق اندى ،
جلوه لندى
گؤزلىرى نىن شيشه سينده .
آنلار آخير
اونلار باخير ،

نه ماوى دير دئيز سويى .
بو نوع قافيه لنديرمگه ، منقد كتاب دده قورقود دان دانمونه ل -
گتيرير . مثلا " :

بری گل گیل ، باشیم تاجی ، ائویم تختی

یا خود :

منیم اونوم اونله ، سغوزوم دینله .
شاعر ایسته رسه ، یوخاریدا مفصلا" اشاره ائتدیگیمیز کیمی ، هر
جور قافیهنی ایشله بیلیر . قافیهلری شعرلری نین مصراعلاری نین حتی
مختلف یئرلرینه داغیدیر . مثلا" : عیسی اسماعیلزاده دن :

آغا جلارا ، یوللارا ،

دره لره ، یاما جلارا ،

کیریک لره ، اوووجلارا یاغیردی .

و یا خود :

بیر ماسا وار چکیلیب ائوز قینینا

بیر چمن وار بولانیب یازقانینا

یاغیش یاغیر ...

یاغیش گندهک ، یازیلما یان شعرلرین یانینا

***

***

دیلیمیزده ، دنیا اولجوسونده گوزهل شعرلریا زیلیب ویا زیمان
قدا دیر . بیزده معاصر دنیا ادبیاتی نین مختلف سبک و شیوه لرینده
دیلیمیزین صونسوز سوز یاراتماق امکانشلاریندان فایدالانمالی ییق
دیلیمیزین بنیه سینه گوره قافیوه وزن مسئله لرینی باشا دوشمهک له
بو ایره لی حرکت و انکشاف داها دا سرعتلی اولجاقدور و یارادیجیلار
یمیزین فوق و استعدادلاری کتچمیش میراثیمیزدان الهام آلماقلا
برابر ، دار قالیب لاردان آزاد اولراق ، داها شیرین میوه لر
و شیره چکدیر .

—ون

باکی دا چیخان ادبیات و اینجه صنعت غزئتی ۷ مارت ۱۹۸۵-نجی
 اپیل نمره ۱۵ (۱۸۸۵) ده وارلیغین یئنی صایی عنوانیندا مجله میزین
 آلتینجی صاییسی مندرجاتی حقیینده آقای سیروس طرفیندن تفصیلاتلی
 معلومات و ثریلمیش صوراً آقای م. ع. نقابی نین یازدیغی مکتوب
 پروفیسور عباس زمانوفون تبریزی دوستوما مکتوب عنوانبله یازدیغی
 جواب درج ائدیلمیشدیر .

غزئتده آذربایجانین شانلی شاعری بختیار وهاب زاده دن و خلق
 شاعری مروارید دلبازی دن شهریارا خطابا شعرلر درج ائدیلمیشدیر .
 پروفیسور زمانوف محبتلی و نزاکتلی مکتوبوندا قارشیلیقلی
 محبت و حسرتدن بحث ائدیر، گنجمیشده شاه رژیمی نین گتیردیگی قارا
 گونلری و احمقانه سانسورلار نتیجه سینده قیریلیمیش رابطه و باغلاری
 خاطرلادیقدان صوراً ایران انقلابی نین گتیردیگی حریت هاواسیندا
 اونودولموش صانیلان لکن هئج بیر وقت اونودولمایان قارداشلار
 آراسینداکی محبت و حسرتی بیان ائده رک بیله دئییر: " من ده بورا-
 دا هرکیمه دئییرم کی، تبریزدن مکتوب آلمیشام " هانی ؟ منده اوخو"
 دئییر . مکتوبونوزی بیر چوخ یولداشلارا او جمله دن یازیچیلار اتفا-
 قیندا اوخودوم هامی بؤیوک ماراق و هیجانلا دینله دی. خلق شاعری
 سلیمان رستم بداهته " بو مصراعلاری سؤیله دی :

جنوبدا آزادلیق گونشی دوغدو
 کمانیم آغلاما ، سازیم آغلاما
 گل تر گوللرینله ، چیچهک لرینله
 باهاریم آغلاما ، یازیم آغلاما

*** **

تبریزی قارداشیم عشقینله بزه
 گوشلی گونلرین گلمه سین گؤزه
 گئتدی ابدیلیک گئده ر - گلمه زه
 ستین ده ، منیم ده یاسیم آغلاما

*** **

چئویریب بایراغا حقیقتینی .
قانیلا قازاندین سعادتیینی
سلیمان رستم ، محبتینی
کونول دفتریمه یازیم آغلاما .

*** **

صونرا ادیب‌الینه گئچن ، ایراندا آذری تورکجه سیله بیخان
یعنی کتاب و مجله لر حقیقنده فکرینی بیله بیان ائدیر: شاه اصول
اداره سی نین دئوریلمه سیندن گئچن قیصا مدته جنوبی آذربایجان
ضیالیلاری بیرصیرا شعر کتابلاری و ژورناللار نشر ائتمیشلر بونلار
گؤسته ریر کی ، جنوبی آذربایجان ادبیاتی یاخین گله جگده زنگین
انکشاف یولو گئچه جکدیر . عزیز قارداشلاریمیزین بیله قیزقین فعالیت
گؤستمه سی بیزی سنویندیریر ، بویولدا اونلارا اوغورلار دیله بیریک
... عزیز دوستوم بیز سیزین ادبی حیاتی نیزی همیشه اوره ک چییر -
پینتیلارایله ایزله میشیک اوستاد شهریارین " حیدر بابایا سلام "
پوئماسی بیزیم اوخوجولارین آن چوخ سئودیکی پوئتیک اثرلریندندیز .
استادین پاکیدا بیر نئچه کتابی نشر ائدیلمیشدیر .
می
شاعر بولود سهندین وقت سیز وفاتی خبری بیزی سارسیتدی ، ها
میز یاسا باتدیق گؤز یاشی تئوکدوک ، سهند بیزده آن چوخ اوخونان
شاعرلر دندیر .

پروفیسور عباس زمانوف مکتوبونو بیله قورتاریر :

عزیز قارداشیم ! بیز اینانیریک کی انقلاب ائدیپ ۲۵۰۰ یاشلی منحوس
شاه اصول اداره سینی دئویزه ن ایران خلقلری آمریکا امپریالیزمین
حاضرده ایراندا تئوره تدیگی فتنه - فسادلارا صون قویا جاق وایراندا
وضعیت ثابت لشه جکدیر . بو وقت هئچ شبهه سیز کی ، قونشو ایرانلا
سوویت اؤلکه سی نین دوستلوق علاقه لری داها دا محکم لنه جکدیر . بوزمان
اؤلکه لریمیز آراسیندا گئدیش - گلش آسانلاشا جاق و بیر - بیریمیزله
شخصا گؤروشوب تانیش اولاجاغیق . حرمتله عباس زمانوف .

*****

آذربایجان ادبیات تاریخینه بیر باخیش

(۱۳)

بازان : دکتر جواد هیئت

۲- رئالیست معارفیپرور ادبیات - بو ادبی جریانین گؤرکملی نما -
ینده لری بونلاردیر :

سلطان مجید غنیزاده (۱۹۳۷-۱۸۶۶) - آذربایجانین گؤرکملی
معلم یازیچی و رئالیست شاعر لریندن اولوب ، ۱۸۶۶ دا شعر و ادب
مرکزی اولان شاماخی دا آنادان اولموشدور . غنیزاده آقا مسیح شیر-
وانین نسلیندن اولوب ، آتاسی حاجی مرتضی علی ده شاعر اولموشدور
شاماخیدا سید عظیم شیروانین ((اصول جدید)) مکتبینه اوخوموش
و تورکجه ، روسجانی اوگرنه ره ک ادبیاتا درین ماراتق تاپمیشدیر .
غنیزاده ۱۸۸۳ ده تغلیس ده معلمر انستیتوتونا گیرمیش و ۱۸۸۷ ده
بو مکتبی بیتیردیکن صورنا باکی یا گلیر و ایلک دفعه اولاراتق
(روس تاتار) مکتبینین بناسینی قویور .

غنیزاده مکتبلر ایچون درسلیکلر ، لغتلر و پروگراملار حاضر
لاماقلا ، شعر و نثرده بدیعی اثرلر یازماقلا ، نمایشنامه و اجتماعی
مقاله لر یازماق و قیمتلی ترجمه لری ایماقلا آذربایجان خلقینه بو-
یوک خدمت ائتمیشدیر . علی اسکندر جعفر زاده ایله برابر جاضراددیغی
(کلید ادبیات) (۱۹۰۱) آدلی ادبیات منتخباتی . (لغت روس و
مسلمان) (۱۹۰۲) و (اصطلاح آذربایجان) (۱۹۰۴) کیمی اثر-
لری مکتبلرین احتیاجی و خلقین معارفینی یوکستمک ایچون یاز-
میشدیر . س . غنی زاده ادبیاتا دؤورون طلبی و تعلیم و تربیه با-
خیمیندان یاشاشیر و ۱۸۹۱ ده ایلک ادبی اثری ((غنچه خانم)) پی
یسنی یازیر .

۱۸۹۴ ده دووژنکونون ((قاناقان)) و لفو تولستویون ((او-
لینجی شرابچی)) اثرلرینی ترجمه ادیب تماشایا قویدورور . همین
ایلده ((تولکو و چاق چاق بیگ)) منظوم حکایه سینی یازیر . اونون
کاراکتریستیک بدیعی اثری ((معلمر افتخاری)) حکایه سینی و
(گلینلر حمایلی) (۱۹۰۰) رومانیدیر . بو اثرلرده مولف اؤز
فرهنگی فکرلرینی بیر فیلسوف و پداگوگ یازیچی کیمی عکس ائتدیریر
ادیبین اوریژینال اثرلریندن ((قربان بایرامی)) و ((آله خوفی))

اوزامان کتابچالار شکیلینده چاپ اولونموشدور. ۱۹۰۵ انقلابی نین تا - شیریله غنی زاده مطبوعات عالمینه داخل اولور و یالتیز معارف مدسیت مسله لری دگیل، دنیا حادثه لر یله ده مشغول اولور و حیات، ارشاد، دبستان، رهبر و سایر مطبوعاتدا شیدا، صوفی شیدا و س، غنی - زاده امضالار یله یازیلار یازیر و اجتماعی یازیچی کیمی تانیسنیر (پوبلیسیست).

غنی زاده ۱۹-۱۹۱۷ ایل لرینده ملیت چی حادثه لره اشتراک ائد - یر و ملیت چی اتحاد پارتی سینه عضو اولور لاکن سوسیالیست رژیمی جاکم اولدوقدان صورنا سوسیالیزم جبهه سینه کئچره رک بغیوک بی - معارف خادمی کیمی معارفین ترویج و یوکسه لمه سینه و گنجلیگ - تعلیم و تربیه سینه یاخیندان کؤمک ائدیر و بالاخره ۱۹۳۷ ده وفات ائدیر. غنی زاده آذربایجان ادبیاتی تاریخینده ایلک رومانچیلاردن اولوب، آخوندوفون عنعنه لرینی دوام ائتدیرمیشدیر. او حکایه یاز ماغی غزلخوا اولیقدان واجب بیلیر معاصر لری اولان شاعر لره خاطر لادیر کی، خاقانی و حافظ یول یله گئتمه ییب، یتدی نوع لر یله خصو - صیله حکایه نوع یله یاز سنلار. اثر لرینده رئالیست و دموکراتیک اساس لاری رعایت ائتمیش و معاصر حیاتی دوغرو دو زگون عکس ائتدیر میشدیر. اونون فکری نه گؤره او اثر لر یا شاما غا قادیر دیر کی، حیاتی بزه ک دوزه ک سیز، تحریف اولونمادان عکس ائتدیر، مؤلفی ده پارلاق استعداد، درین بیلک و روان صنعتکار لیک طبعینه مالک دیر. ((اولیمینچی شرابچی)) اثرین تورکجه مقدمه سینده بقله -

یازیر:

((تقآتر عرصه گاه آینه بند بیر اطاق مثالیندا دیرکی، عبرت گوزیله باخدیقدا هر کس اعوز شمایل اخلاقی نین عیوب و قصورون گؤره ر و گورجک اصلاحینا سعی و کوشش ائدیبه ن اخلاق حسنه حاصل ائده بیلر) دئمه لی خلقین گوزونو آچماق، عیبلرینی گؤسترک، گئریلیک و جهالت بولودلارینا قارشى معارف شعله سینی قوروماقدا س. غنی زاده . کهنه غزل ادبیاتی نین دگیل، یعنی ادبیاتین حکایه و رومان و صحنه اثر لری نین رولونا بغیوک اوستونلوک وئیردی.

س. غنی زاده نین ان مشهور اثری ((مکتوبات شیدا بیگ شیر - وانی)) عمومی باشلیغی آلتیندا یازدیغی ((معلم لر افتخاری))

حکایه‌سی و ((گلینلر حمایلی)) رومانیدیر. آذربایجان ادبیات‌سی تاریخینده ایلك دیالوگ^(۱) صاییلان بو اثرین بیرینجی حصه‌سینسی (معلملر افتخاری) بیر نوع دیداکتیک^(۲) ملاحظاتدا آدلاندیرماق اولار. (گلینلر حمایلی) ایسه کامل رقآلیست رومانیدیر. بو اثرلری مشترک قهرمانلاری شیدابیگ صورتی بیرلشدیریر. بو اثر آخوندوفون ((کمال‌الدوله مکتوبلاری)) نی و مراغلی زین‌العابدینین (سیاحت نامه ابراهیم‌بیگ) ینی خاطرلادیر. دیالوگون هر ایکی قسمتی مکتوب-بلاژ شکلینده یازیلیمیشدیر. گلینلر حمایلی عینی زاماندا شییدا-بیگین بیر نوع سیاحتنامه سیدیر.

معلملر حکایه‌سینده مولف آوز خلقینین و مدنی ترقی‌سی نین مفتونو اولان قاباقجیل آیدینلارین (روشنفکر) حیاتیندان و مبارزه سیندن بحث ائدیر. آوزونو ملت خادمی آدلاندیران شیدابیگ بقله آیدینلاری تمثیل ائدهن، او زامانکی آذربایجان ادبیاتیندا یقنی اولان تیپیک معلم و یاخشی تربیه‌چی صورتیدیر. شیدابیگ حقیقتده س. غنی زاده‌نین آوزودور لکن ادیب‌بقله بیر مانورو افاده طرزى سئچمیشد-یرکنی صانکی شیدابیگ اونون دوستودور و همین مکتوباتی چاپ ائتدیر مه‌گی غنی زاده‌یه وصیت ائتمیشدیر. معلملر افتخاریندا اوخوجو ... خلقین و وطنین صونسوز بیر محبتله سئوهن، حیاتینی مکتبه و معارفه حصارا ئدهن، بونونلایناشی احتیاج ایچرسینده قیورانان فداکار بیر معلم صورتیله قارشیلاییر. شیدابیگین مبارزه، حرکت و داورانیشلا ریندا، موجود حیات و گله‌جگه دایر آرزولاریندا فخرالدینین، فرهادین و اسکندرین سجه‌وی علامتلی گؤرونور. شیدابیگ شاماخیدان یا کویا گلیب معلملیک ائدیر، آناسیندان آلدیغی مکتوبدا، قازداشی قبری‌دل آفروزایله باجیسی اوغلو آقا بهرامین توینا دعوت اولونور. بو مکتوب وطن و ملت عاشقی شیدابیگی سارسیدیر و درین دوشونجه‌لره غرق ائدیر. زیرا وقتیله دل‌افروزا و عدائتدیگی حمایلی آلماق ائتد ارینا مالک دگیل. بعضا دولاشیق خیال‌لارا غرق اولان شیدابیگ چوق زامان دا، فلسفی دوشونجه‌لره دالیر و موجود جمعیت، برابر سیزلیک آیدینلارین حالی و سایره حقیقده معارفجی فکرلر یورودور. اونى بیر آیدین معلم کیمی دوشوندورهن، هرشیدن اول، مادی رنگینلیکله معنوی ثروت آراسینداکی فرقه و تضاد مسئله سیدیر، بونلاردان هانسی وشتون

۱- ایکی آداین قاردا قارشیلیق دانیشماسی.

هانسی داها نجیب ایشیدیر؟ سئوالینا شیدابیگ ناله جواب وئریر:
معرفت وارلی سی مال یوخلوغوندا هم غنی دیر. اما مال غنی سی معرفت
یوخلوغوندا یوخلودور.

شیدابیگ بو عقیده ده دیرکی هر شی اوشاقلارین تربیه سیله علاقه
داردیر. بؤیوک تاریخی شخصیتلرده تربیه سایه سینده یفتیشمیشلر ،
اودورکی خلقین جهالتیندن شکایت ائتمگه معلمین حقی یوخلودور، با-
لعکس ، ((هنرلی استاد خام دمیردن صبرله مصری قلینج یا پابیلر-
سه ، یا خشی معلم کج طبع ملتن خوش اخلاق جمعیت حاضرایا بیلر .))
بغله لیکله او جمعیتده معلمین رولونا ، تربیه و تحصیله بؤیوک
قیمت وئریر. شیدابیگ گؤره بوتون باشقا ملتدرده اولان استعداد،
قابلیت ، شجاعت و سخاوت و سایر فضیلتلر بیزیم خلقدده واردیر.
بونلاری آشکار ائدیج جلالاماق ، انکشاف ائتمک اوچون مکتب . . . و
معارف گره کدیر، وطن سئوهن معلم لازیمدیر. ((بیزلر ایچون اگرییر
چراغ یا ناچاق مکتب اوچاغی نین شعله سیندن یا نسا گره کدیر. جهالت
ملکونه اگر بیر مهتاب دوغاجاق ایسه ، گنه مکتب دیواریندان طلوع
ائده جکدیر. . . اگر سلطانلیق ایستهرسن، در مکتبده خادم اول !))
((معلملر افتخاری)) اثری نین مؤلفی بیر یازیچی اولماقدان
چوخ، وطن سئوهن معلم دیر. او معلم لیگی بوتون پیشه لردن عالی،
بوتون صنعت لردن اوستون توتور، ائزوده معلم اولدوغو ایله فخر
ائدیر. ادیب قهرمانین دلیلله بیلدیریرکی معلم مادی جهتن وارلا-
نماق و دنیا عشقینه دوشمه ملیدیر اوندان اوتروکی : ((معلمین
ئوی مکتب خاتا دیر، معلمین نوکری مکتب ملازیمیدیر، معلمین
توابع و اتباری چوجوق شاگردلردیر و معلمین استراحتی دفترلر
تصحیحی دیر. معلمین مال و متاعی درس و تعلیمدیر و اجرتی ائز
ملتی نین محبت و ارادتیدیر.))

دل افروزا مدال آلابیلمه دیگینه اول لر خجالت چکن شیدابیگ
بالاخره بو نتیجه نه گلیرکی: ((معلمین آغ و قیزیلی بیاض اوستو-
نده قلم قاراسیدیر، معلمین ان یا خشی هدیه سی قیزیل حمایل دگیل،
کتابدیر. قوی دل افروزون حمایلی معرفت مرواریدیندن دوزولموش
یازی سطرلری اولسون،)) گلینلر حمایلی شیدابیگین دل افروزا هدیه
اولاراق یازدیغی کتابدیر.

گلینلر حمایتلی رومانین موضوعو شیدابیگین باکیدان اورتا آسیا یا سیاحتی دیر. بو سیاحتده پاول پطروویچ و خانمی صوفیا و استاپوگوسلا تانیس اولور. شیدابیگین نجیب رفتاری، درین بیلگی و شیرین صحبتلی و گؤرکملی ظاهری روس گؤزلی صوفیانی اؤزونه مفتون ائدیر لکن او، باشقاسینین ناموسونا، حیثیتینه توخونماق خصوصیه دوستلاشدیغی پاول پطروویچه خیانت ائتمکدن اوزاقدیر و بئله بیر ایشی بؤیوک قباح و غیر انسانی عمل حساب ائدیر و گؤزل قادینی دوز یولا دعوت ائتمهگی اؤزو ایچون دین و وجدان بوجو بیلیر و عقل لی رفتاری، مؤثر نصیحت لری و اعتناسیز حرکتلریله صوفیا یا تاثیر ائدیر و اونو اؤز ارینه خیانت ائتمکدن قورتاریر. صوفیا اؤز قباحتینی درک ائدیب، اونا خوشبختلیک بخش ائدهن و پیس خیال لاردان - اوزاقلاشدیران شیدابیگین عکسینی مدال کیمی بوینونا سالماق نیتی - ایله یاشاییر. یازچی بورادا گلینلره، قیزلارا اؤز اورهک سؤزلر - ینی و دیداکتیک ملاحظه لرینی بیلدیریر. قادینلارین فتنه فساددان، شر ایشلردن و اره خیانتدن اوزاق اولماسیندا تربیه نین رولوندا مستثنا اهمیت وئریر. شیدابیگ قادین سعادتینین اساسینی هر شیدن اول عصمتلی اولماقدا گؤرور و صوفیا یا توصیه ائدیرکی شیدابیگین عکسینی یوخ ((عفت)) کلمه سینی حمایتلی ائدیب بوینوندان آسین. رومانین آدی دا بو فکردهن و مضموندا دوغور.

گلینلر حمایتلی رومانیندا ادیبی دوشوندوره ن مسئله لردن بییری ده قادین آزادلیغی دیر. قادین سارتنین سبی ان چوخ گئریلیکده و جهالته گوره ن شیدابیگ بو خصوصدا ملاحظه لرینی پاول پطروویچه شرح وئریر لکن قادین آزادلیغیندا معین حدود و نسبت گؤزله بیر، قادینلارا ائدیلن ظلمی آشکار گوردوگو حالدا، اولنلارین تام آزاد لیغینا طرفدار اولماق ایسته میر زیرا اونون فکرینه گوره قادینلار حدسیز آزادلیق وئرمک بیر نوع کیشیلرین آسیرلیغی و سارتسینی دئمکدیر.

شیدابیگ ملی بیرلیگین طرفدار ی اولدوغو کیمی انسانیت و بین الملل چیلیگین ده طرفداریدیر. بونولا یا ناشی اجنبی لره یالاقلا نیب اؤز خلقی نین غنیمی اولنلارین حالینا تاسفا ائدیر. سنی - شیعه دعواسی قیزیشدیران مسلمانلارین نادانلیق و جهالتینه غضب و نفرت

دویغوسیه باخیر.

شیدابیگ انسانلار آراسیندا ملی، دینی و عرقی^(۱) فرقین‌علیهنه دیر. اونون ایناندیغی شعار بودور: ((کره عرض وطنیم و انسانیت ملتیمدیر.)) او، انسانلاری دین، مذهب و ملیت نامنه بیرلیگه یوخ انسانلیق، قارداشلیق و حق ایشی اوغروندا بیرلیگه دعوت ائدیر: ((گمان ائدیره که ملت و یا مذهب اختلافی هرگز اخوته مانع اولد بیلیمز، چونکی اخوت ایچون اگر بیر شرط و ارایسه یقین کی هم ... مذهبلیک و یا هم ملتلیک دگیل. انسانیت و یا حقانیت دیر. زیراکی انسان و ارایکن ملت یوخ ایدی و حقانیت و ارایکن مذهب یوخ ایدی.)) مؤلفین ایسته ر معلم لر افتخاری، ایسته رسه گلین لر حمایلی اثرینده دیل و سبکی آغیردیر، س. غنی زاده نین دیلینده جیدیندن چوخ عرب- فارس سؤزلری و غلیظ عباره و ترکیبلر واردیر.

مکتب اوشاقلاری ایچون یازدیغی ((تولکو و چاق - چاقه یگ)) منظومه سی و ((ظالیم های ظالیم)) آدلی ناغیل شعری داها ساده دیلده یازیلیمش دیر. هر ایکی اثرین موضوعی خلق ادبیاتیندان آلین میش و اوشاقلار دا محکم دوستلوق، خیرخواه لیک بیلگه هوس تشویق ائدیر. ادیبین یازدیغی ان ماراقلی و ده گری حکایه لردن بیر ده ((آله خوفی)) دیر. بو اثرین موضوعو فعله حیاتیندان آلین- میشدیر:

گمی ده ایشله یین مشهدی عسگر بیر تصادف اثری صول قولوسینیر، آغیر مادی احتیاج ایچریسینده قالان و عائله سینی دولاندیرا بیلیمه - ین بو فعله بیر اجنبی نین پول دولو چمدانینی گؤتوروب قاچماغا . . . مجبور اولور. مشهدی عسگر ایشله دیکی قباح و خیانت دن عذاب چکیر و بوباره ده ده حکومت دیوانیندان چوخ آله دیوانی و غضبیندن قورخور و اغوز- اغوزنه بئله دئییر: ((خداوندا بو نه غلط ایدی کی من ائله دیم، بو نه ظلم ایدی کی مندن باش وئردی، منیم قولوم سیندی، البته گناهیم و ارایمیش کی سیندی یوخسا ناحق یئره آله آخامین قولون سیندیرماز. ایندی گنه من بو گناهی ائله بیرم، آله منیم قیچیمی چولاق ائله ر، گوزومو کور ائله ر.)) ائردن چیخان نتیجه بودورکی هر کسین گناهی اغوز وجدانینا و آلاها یاخشی معلوم دور، گناهکار جزاسیز قالماز، آله جنایتکارا گنج - تئز جزا وئره جکدیر

۱- نژاد.

مشهدی عسکر آنجا قی اوغورلادیغی پول لاری حکومتی تحویل وئرمکله ،
 آله قارشیسیندا قباحیتینی اعتراف ائتمکله اوغوزنو وجدان عذابین-
 دان ، آله قورخو و دیوانیندان خلاص ائدیر . او ، بونا محکم اینا-
 نیرکی یالنیز ((اوره ینده آله خوفو اولدوغو ایچون بیر پارچا
 چوره گه نایل اولبودور)) اونا گؤره ده اوشاقلارینا یگانه نصیحتی
 بودور: اوره یینیزده آله خوفو اولسون . بو اثرده نسبتا ساده دیل
 له یازیلیمیشدیر و اوندا اسلام احکامینین و بیر آزدا تولستویون
 تاثیر آیدین شکیلده گؤرولمکته دیر . غنی زاده نین اثرلری معاصر
 کنجلیگین وطن پرورلیک و هومانیزم مفکوره سینا تقویت ائتمیشدیر .

عبداله شائق - (۱۹۵۹ - ۱۸۸۱) طالب زاده عبداله شائق ۱۸۸۱
 ده تفلیسده روحانی بیر عائله ده آنادان الموشدور . ایلک مکتبده
 فارس و روس دیل لرینی اوخوموش صونرا روحانی تحصیلاتی ایچون خراسا
 نا گئتمیش و بیر مدت اورادا تحصیلنه دوام ائتمیشدیر . ۴۹۰۰ ده
 تفلیسده قاییدیر و بیر مدت دن صونرا باکی یا گلیر و اورادا ایلک
 مکتب معلمی اولموشدور . بو صیرادا آتاسی وفات ائدیر و عایله تین
 یوکو اونون عهده سینه دوشور . عبداله شائق معلم لیکه برابر معارف
 ایشلریله ده مشغول اولور و عینی زماندا شعر ، کیچیک حکایه لر و
 پیسلر یازیر . عبداله شائق اوغوز زمانینین گؤزو آچیق منورلریندن
 ایدی . تفلیسده بؤیومه سی اونو ینی مدنیت و سیاسی جریانلارلا آشنا
 ائتمیشدی . او دائما اجتماعی مسئله لر ، خلقین دردی و احتیاجلاریله
 مشغول و علاقه دار اولموشدور .

عبداله شائقین یارادیجیلیغینین ایلک دوری اولان (۱۹۲۰-۱۹۰۵)
 ایل لرینده یازدیغی شعر لرینده کدرله برابر گله جگه امید و اوردیر .
 لاکن بو کدر اجتماعی بیر کدر دیر ، حساس و غیرتلی بیر وطنداشین
 کدریدیر . خصوصیه ۱۹۱۲-۱۹۰۷ اینجی ایل لر آراسیندا یازدیغی شعر
 لرده بو کدر داها دا آرتیق دیر چونکه بو ایل لرده ارتجاع بوتنون
 قوه سیله حکم سورمکده و ترقی پرور فکر آداملارینی تعقیب ائتمکده -
 ایدی . اونون محمد هادی نین یازدیغی ردیفده و اونا اوخشیان ...
 ((شکلنده)) آدلی شعر ی اونون احساس و کدرینی گؤزل بیان ائدیر
 بورادا نمونه ایچون نفجه سطرینا درج ائدیریک:

اوزومده گرد تکدر نقاب شکلینده
 گزومده عشق تحسر خباب شکلینده
 پییمده هیکل ماضی و حال بیر قابوس
 ائومده صفوت آتی عقاب شکلینده
 باشیمدا فوج خیالات آخین آخین دولاشیر
 افقده پارچالانان بیرسحاب شکلینده
 اوزاقدادا لالانان، پارلایان گنیش قومسال
 گورونمده گزومه بیرسراب شکلینده
 امیدویاس آراسیندا یووارلانان گونلوم
 مله رایچیمده قیریق بیر رباعی ^{شکلینده}

رباعی شکلینده یازدیغی ((پارچالار)) شعرینده، کدرینین سببینی
 بئله ایضاح ائدیر:
 صائماً بو دردو غصه مین سببی
 اولما ماقدیر بو دنیا کامیمجا
 قلبیمی یاندیران بودور آنجاق
 وطنی گورمه دیم مرامیمجا
 عبدالله شائق وطنی ایچون بو قدر غم و غصهیه دالیدیغی حالدده گله -
 جگه امیدینی الدن وئرمیر و استقبال ایچون بئله یازیر:

شفق آتدیقدا، یاداها ارکن
 بو قارانلیق دومانلاری اوداریق
 اینانین ساحله دمیر آتاریق
 سیزی القیشلایار سئویملی وطن
 و یا:

او دومانلی قیرتینالی کئچمیشلردن اوزاقلاش
 اودلی متین آد دیملارلا یئری یئری دورما، آش
 ایره لیه دوغرو یئری، یئری آرخانا بناخما
 گله جگی دوشون دائم اونو گوزدن بیراخما
 ایره لیده اینان کی بیر جنت کیمی جهان وار
 صاباخ گونش اوردا دوغار سعادت اورادا پارلار

بو شعری ۱۹۱۱ ده یازمیش و اونون اثرلرینه سرلوحه صاییلاییلر.

عبداله شائق ۱۹۱۲ دە بالکان حربی باشلادیغی زامان استانبولدا گئتمیش و احمد جواد ایله برابر ((قفقاز گونوللو قطعہسی)) یئنده تراکیادا ساواشا گیرمیشدیر.

عبداله شائق عینی زاماندا هومانیست بیر شاعر دیر، او انسا- نلیغین سعادتینی محبت و قارداشلیقدا آختاریر و اوز فکر و حس- لرینی بئله بیان ائدیر.

هپیمیز^(۱) بیر یووا پرورده سی بیز

هپیمیز بیر گونشین ذره سی ییـز

آییرماز بیز لری تغیر لسان

آییرماز بیز لری تبدیل مکان

آییرماز بیز لری انجیل و قرآن

آییرماز بیز لری سر حد شهان

آییرماز بیز لری عمان محیط

آییرماز بیز لری صحرای بسیط

آییرماز بیز لری حشمتلی جبال

آییرماز شرق ، جنوب ، غرب ، شمال

بو شعرلری داها چوخ ماهنییه بنزه ییر و تولستوی ، علی بیگ حسین زاده (نجات ، محبت ده دیر) و توفیق فکرتین (توپراق .. وطنیم ، نوع بشر ملتیم) (اینان دیم) سرلوحه لی شعرلرینین تا- ثیری آلتیندا سؤیله میشدیر. ۱۹۱۴ ده دنیا حربی باشلادیقدان سو- ترا حربین گتیردیگی فلاکت و فاجعه لر قارشى سیندا بشریتین بدبخت لیک و اضطرابینا اوره گی یانان شاعر سمبولیزمه اوز گتیریر و .. ((ایده آل و انسانلیق)) و ((ابلیسین حضوروندا)) شعرلرینسی یازیر.

ایده آل و انسانلیق شعرینده بشریتین قورتولوش و خلاصی ایچون انسانلارین اصلاح اولماسینی بیرجیک (تنها) چاره یولوگؤسته ریر. عبداله شائق بو دورده کندلی و ایشجی حیات و معیشتینی ترنم ائدن شعرلرده یازمیشدیر، او جمله دن (داغلار سلطانی) و (فیدان) شعرلرینی ذکر ائده بیلیریک :

۱- هامی میز.

بو يرلرين سلطانی دیر چوبانلار

هم، بییدیر هم خانی دیر چوبانلار

عبداله شائقین یازدیغی (مکتوب یتیشمه دی) ، (کؤچ) کیمی حکایه لری نثریمیزده اوربؤینال بیر حادشه دیر . مکتوب یتیشمه دی - حکایه سینده ایرانندان گلن و نفت معدنینه چالیشان قریان آدینا بیر ایشچینین سرگذشتی تصویر اولونور . قربان چورک پولی قازانیب . . . . معیشتینی تامین اتمک ایچون ، وطنیندن ، اهل و عیالیندان و ائو اوباسیندان آیریلیب و حاجی قلینین معدنینه ایشله مگه گلیمشدیر . اونون تکجه آرزوسو معدنده چالیشدیغی مدته بئش اون قروش پول بیغیب عائله سینه آپارماقدیر . آروادینا یازدیغی مکتوب قوینو - ندایکن فوران ائدهن نفت قویوسوندا محو اولور و مکتوبو آروادینا یتیشمیر . قربانا اؤلوم گتیرهن نفت قویوسو حاجی قولو ایچون ثروت گتیریر .

کؤچ حکایه سینده کؤچه به حیاتی یاشایان ائلرین هر باهار دا یایلاقلارینا کؤچمه لرینی تصویر ائتمیشدیر . حکایه آنا باباسی کؤچه حاضر لانان نیر اوشاغین دیلیندن سؤیلنیر و گؤزل افاده ، صاف بیر دیل و تمیز بیر حس له طبیعت و معیشت منظره لری تصویر ائدیلیر . بورادا کؤچه به حیاتی یاشایان خلقین گؤزل طرفلری ، طبیعتین گؤز - للیکلریله برابر قلمه آلینمیش و کند معیشتین اوشاق ذهنینده کی عکسی وئریلمیشدیر .

عبداله شائق حکایه لرینده سلیمان ثانی کیمی دیل ، افاده . . و اسلوب جهتن اوشاقلارین ذوقی و ایستکلرینی نظرده توتومشودور . کؤچ حکایه سی هامی دان چوخ اوشاقلار ایچون ماراقلی دیر چونکه بورادا . . اونلارا یالنیز لذت دگیل هم ده کند حیاتی و طبیعت حقینده چوقلی بیلگی وئرمیشدیر .

بو ایکی بؤیوک معلم و ادیبین اوشاق ادبیاتی یازیلما سیندا سهمی بؤیوکدور . عبداله شائق ایستهر شعر شکلینده ، ایستهر نثر شکلینده گؤزل تمثیل نمونه لری یاراتمیشدیر . (تولکی حجه گئدیر) (جعفر و بشیر) ، (تیق - تیق خانم) ، (گؤزل باهار) و (آلما اوغروسو) کیمی اخلاقی ، تربیه وی مقصدله اوشاقلار ایچون یازیلیمیش

اثرلر آذربایجان اوشاقلاری طرفیندن همیشه سفوه سفوه اوخونور .
شائقین بو حکایه لرینده ملایم بیر لطیفه و گولوش واردیر . او
آله گوریک (رمزی و استعاره ای) بیر لسانلا حیوانلاری (تولکی و
تویوق) دانیشدیریر و بو دانیشیق لار واسطه سیله اوشاقلارا نفیوذ
اغدیر و سعدی و کریلوف کیمی حکایه نین صوتوندا و یا مناسب بیر -
بیرینده اخلاقی نتیجه نی وئریر .

شائقین ایستهر شعر ، ایستهر نثرینده تحکییه دن چوخ تاثیر ،
سؤیلمه دن چوق دویمه ، حرارت و لیریکا واردیر . لکن بو لیریکا
صحت ده کی کدر لیریکاسی و یا غزل شاعر لرینده کی عاشقانه لیریکا
دگیل بو هر زامان اوره گی شاگردلری ایچون چیرپینان بیر معلّمین
هیجانلاریدیر . او وطن سئوگیسی ، بشری محبت ، امک سئوگیسی ، آنا آنا
محبتی ، یولداشلیق حسی ، صداقت ، دوغرولوق ، صافلیق ، مردانه لیک ،
اعتبار ، عالیجنابلیق کیمی فضیلت و خصلت لری مستقیم دیلایله ...
تعریفله میر بلکه بونلاری جانلی انسان و یا آله گوریک صورتلر ،
ماراقلی سرگذشتلر واسطه سیله تبلیغ ائتمگه چالیشیر .

عبداله شائق مقتدر بیر ادیب ، معلم و اجتماعی خادم اولاراق
یاخشی درس کتابلارینین یازیلما سیندا چوق چالیشمیشدیر . اونون ۱۹۱۲
ده چاپ ائدیگی (گلزار) کتابی سوویت رژیمیندن قاباخ چیخان
کتابلارین ان یاخشی لاریندان دیر . بو کتابدا آذربایجان شاعر و ...
یازیچیلاریندان بحث ائتمیش و اونلارین فرهنگی خدمت لرینی بیان ...
اؤتمیشدیر . بو کتابدا کریلوف ، پوشکین و لرمونتوف کیمی ... روس
کلاسیکلرینین اثرلریندن ده نمونه لر وئرلمیشدیر .

عبداله شائق سوویت رژیمی ایش باشینا گلدیکن صوراکی ...
دورده ده یارادیجیلیغینا دوام اؤتمیش و بوتون آذربایجاندا ...
مخصوصا یفتیشدیردیگی نه نسل شاگردلری آراسیندا یاخشی و قایغی
کش معلم ، خیرخواه و مهربان انسان ، ناموسلی و امک سفوه وطنداش
سمبولو اولموشدور .

عزیر حاجی بیگ اوف - آذربایجانین اوپرا صنعتینین بانئسی، مشهور آهنگساز و نمایشنامه نویس و اجتماعی یازیچی عزیز ابوالحسن اوغلو حاجی بیگوف ۱۸۸۵ ده آقبا یدیع ده آنادان اولموشدور. اوشاقلیق و گنجلیگی موسیقی و شعر دیاری شوشادا کچمیش، ایلک تحصیلینی روس تاتار مکتبینه آلمیش، صونرا قوری سمیناریاسیندا اوخوموش دیر. ۱۹۰۵ انقلابی اوندایینی فکرلر، آرزولار او یادییر، تقاتر صنعتیله، سائتیریک ملانصرالدین مجله سیله یاخین علاقه و مناسبت یارانیر. او، ترقی، حقیقت، ارشاد و سایر روزنامه لرده گونون ضروری مسئله لر - یندن اجتماعی - سیاسی مقاله لر نشر ائدییر و بیر اجتماعی یازیچی کیمی شهرت قازانیر.

۱۹۰۷ ده یازدیغی ((لیلی و مجنون)) اوپراسیله آذربایجان ملی اوپرا صنعتینین اساسینی قویدو، صونرا بیر بیرینین آردینجا ((شیخ صغان)) (۱۹۰۹)، ((رستم و سهراب)) (۱۹۱۰)، ((شاه عباس و خورشید بانو)) (۱۹۱۲)، ((اصلی و کرم)) (۱۹۱۲)، ((لیلی و هارون)) (۱۹۱۵) و ((کوراوغلو)) (۱۹۳۷) کیمی مشهور اوپرالارینی یاراتدی و اوز ساغلیغیندا دنیا شهرتی قازاندی. یو اهرالاردا خلق دوستلوفو، محبت و تاریخی قهرمانلیق موضوعلاری - بدیعی انعکاسینی تاپمیشدیر. ۲۰ اینجی عصرین کشمکشلی ایلرینی یاشایان ع. حاجی بیگوف موسیقی کومدیانین فردلر و جمعیتین اوز رینده اصلاح ائدیجی، تربیه وی اهمیتینی یاخشی بیلیردی. یاراتدیغی ((ار و آرواد)) (۱۹۰۹)، ((او اولماسین بو اولسون)) یاخود مشدی عباد (۱۹۱۰)، ((آرشین مال آلان)) (۱۹۱۳) موسیقی لسی کومدیالار و یا اوئپرتلری حاجی بیگوفو بسته کار (آهنگساز) او - لماقدان علاوه با جاریقلی بیر صحنه اوستادی و نمایشنامه نویس کیمی ده تانیدی. حاجی بیگوف انقلابدان صونرا خلق موسیقیسی، عاشق .... صنعتی، ملی اویون ها والاری حقینده بیر چوخ ده گری علمی اثرلر یازمیشدیر. ۱۹۳۳ ده س. س. ری خلق آرتیستی آدی وئریلدی و لنین مدالیله تطفیف ائدیلدی. ۱۹۴۵ ده علمی آکادمیسی عضوی اولدی و ۱۹۴۸ ده باکی دا وفات ائتدی. ۱۹۶۴ دن باشلاناراق اونون سچیلیمیش اثرلری اون جلد ده چاپ ائدیلمکده دیر.

عزیر حاجی بیگوف عزیزیمیزین اول لریندن بیر اجتماعی یازیچی

کیمی مقاله لر یازماغا باشلامیش و بو یولدا جلیل محمد قلیزاده کیمی مدحیه اصولو دگیل، تنقید یولونو سچمیشدیر. ((فلانکس)) - امضاسیله (اوردان - بوردان) سرلوحه لی یازیلاری اونو خلقین مسئله لريله مشغول اولان خلقچی بیر محرر کیمی تانیتمیشدیر. اودا آخو - ندوف، نریمانوف و ملانصرالدیشچیلر کیمی قونشو خلقلرین آزادلیق مبارزه سینی اؤز اوخوجولارینا نمونه گؤسته ریردی. ۱۹۵۶ ده (ارشاد) غزتینده نشر ائتدیگی ((بیز هامی میز قافقاز بالالاری بیق)) آدلی مقاله ده چاریزمین ملی عداوت سیاستینه قارش، خلقلر دوستلوغونو قویور و ((نجاتیمیز اتفاقدادیر)) دیه قافقاز خلقلرینی بیر لشمگه و عمومی دشمنه قارش بیرگه مبارزه یه چاغیریردی. آنادیلی میز حقینده ((ارشاد)) غزتینده یازدیغی مقاله ده بقله دئییردی: ((آنادیلیمیزه اهمیت و ثرمه سک، اولابیله رکی، گونلرین بیر گونو دیلیمیز ایتهر - باتار یوخ اولار و بیر ملتین ده کی دیلی باتدی . . . اوند ا و ملت اؤزوده باتار: چونکی بیر ملتین وارلیغینا، اثبات وجود ائتمه سینه سبب اونون دیلیدیر.)) بو فکری عزیز بیگ صونراکی اثرلرینده آردیجیل شکیلده تعقیب ائتمیشدیر.

آذربایجان دراماتورگیا (نمایشنامه) سینین انکشاف تاریخ - یینده عزیز حاجی بیگوفون موقعی داها بؤیوک دور. دنیا مدنیتی تا - ریخینده بسته کارلیقلا نمایشنامه یازماغی اؤز سیما سیندا حاجی بیگوف کیمی بیرلشدیرن و هر ایکسیینده ده عینی درجه ده موفق اولان هنر - مند لر بارماق صایسی قدر نادر دیر. عزیز بیگ بوتون اوپرا و او - پرقت لرینین متن لرینی اؤزو یازمیشدیر. موسیقی اثرلرینین متنلر - یینی یارادارکن آذربایجان ملی فولکلورونون توکنمه ز خزینه سیننه مراجعت ائتمیشدیر. عینی زاماندا کلاسیک ادبی ارنیمیزدن ده . . . . اوستالیقلا استفاده ائتمیشدیر. مثلا ((لیلی و مجنون)) اوپراسی نی یازارکن فضولی نین عینی آدلی یوئما سیندان (۱) دا استفاده . . . . ائتمیشدیر. نتیجه ده فضولی نین فسونکار لیریکاسیله عزیزین اورکلری اوخشیان موسیقی سی الاله، سن سه وئرره ک گؤزل بیر صنعت آبده سهی یاراتمیشدیر.

۱۹۵۹ ده یازدیغی و ۱۹۱۵ ده تماشایا قویدوعو ((اروا رواد)) کومدیاسی ایلك آذربایجان موسیقیلی کومدیاسی دیر. بو اثر چوق - ۱- منظوم حکایه .

ساده و پیغی‌بذیر، حادثه اوچ کیچیک پرده‌ده جریان ائدیر و ار و -
 آرواد مفاقشه‌سی اوزه‌زینده قورولموشدور. گولوشون منبعی‌ده بور-
 دادیر. کومدی‌نین گولوش و تنقید هدف‌لری مرجان بیگ ایله قالدین ..
 دلالی کربائی قباددیر. یازچی اؤز زمانه‌سینده آلیم - صاتم‌واسطه
 سینه چئوریلن قادینلارین بدبخت طالعینی اؤن پلانا چکیر و با جار یقلا
 یاراتدیغی مثبت‌صورت‌لر واسطه‌سیله مرجان بیگی و کربلای قبادی اؤ-
 لدور و جو گولوشه معروض‌قویور. مرجان بیگ افلاسا اوغرامیش بیگی-
 گین نماینده‌سیدیر آروادی منت خانمی. بوشا ییب باشقا سینی آلماق
 فکرینده‌دیر لکن، بئش‌مین‌منات کبین وئرمک اونو ناراحت ائدیر
 اونون ایچون آروادینی کربلای قبادا وئرمک ایسته‌ییر. کربلای قباد
 دا بو ایشه راضی‌دیر فقط ایکی‌مین بئش‌یوز منات پول ایسته‌ییر.
 منت خانم اؤز عقل و فراستی سایه‌سینده، قوللوقچی واسطه‌سیله
 کربلای قبادی اله‌سالیر، اؤزی‌آیسه پالتارینی، سینی‌ده گیشرد
 اری مرجان بیگه تازادان اره‌گئدیر. بئله‌لیکله‌ده مرجان بیگ ....
 گولونج‌حالا دوشور و رسوای اولور.

عزیر حاجی بیگوف ۱۹۱۰ ده یازدیغی ((او اولماسین، بو ....
 اولسون)) کومدی‌سیله استاد بیر نمایشامه یازان کیمی مشهور
 اولدی. چوخ زامان کومیک قهرمانین آدیله ((مشدی عباد)) دئیله
 بو اثر خلق آراسیندا ان چوخ یاییلان و سئویلن کومدی‌لردئدیر.
 سرور و گلناز بیر‌بیرینه عاشق‌دیر و ائولنمک ایسته‌ییر لر
 لکن گلنازین آتاسی رستم بیگ اونو مشدی عباد آدیندا پوللی و لکن
 قوجا بیر تاجره وئرمک ایسته‌ییر.

مشدی عباد پوللی و قوجا بیر تاجردیر. او پولونا آرخالانیر
 و اونونلا فخر ائدیر و عائله قورماغین اساسینی پولدا گؤرور. او-
 نون ایچون آلیب‌صاتدیغی شی‌لرله قیز و قادینلارین تفاوتی یوخدور.
 ائولنمک ایشتینده‌ده باشلیجا معیاری آلداتماق و اوجوز قیتمه‌آلما
 قدیر اونا گؤره ((او اولماسین بو اولسون)) فرق ائتمه‌ز، فقط
 وئردیگی پول باتماسین..

مشدی عباد مونولوکلاردا (۱) دئدیگی سؤزلرله اؤزونو کومیک
 و گولدوروجو وضعیتینه صالیر مثلا قوجا اولدوغو حالدا اؤزونو جوان،
 بد هیبت و چرکین اولدوغو حالدا اؤزونو گؤزل چئویک و یاراشیقلی،
 ۱- تک باشینا صحنه^{ده} دانیشماق.

نادان اولدو حالدا اؤزوشو سوادلی، دیل بیلن بیر آیدین (منور) کیمی تانیتماغا چالیشیر. او اؤز اؤزونه بخله دئییر: ((تورکده بیر مثل وار، دییه رلرکی هر گؤزلین بیر عیبی اولار، قوناقلار بو ائوده اولاندا من او بیر اطاقتا سحر دن بری فکده ایدیمکی آیا .. منیم عیبیم نه دیر. ایندی بیلیمشهم کی منیم بیر عیبیم اولسا او- دا عیب سیزلیگیم دیر.))

یازیچی قهرمانین اؤز سؤزیله اؤزوشو افشا ائدن هر شی بو - مولوقلاردا وئرمیشدیر، لاکن پیس ده کی دیگر پرسوناژلارین سؤز لری ده مشدی عبادی داها کسکین شکیلده رسوای ائدیرلر. کومدی دورت .. پرده ده جریان ائدیر و صونو ماراقلی اولدوغو قدرده عبرت آمیز - دیر.

سرور گلین پالتاریندا جلهیه گلیر و مشدی عبادی طپانچه ایله مجبور ائدیر که گلنازدان ال چکسین و صونرا گلنازلا ائوله- نیر. مشدی عباددا هر شیدن الی اوزولور و چوخ سفودیگی مشهور .. ((او اولماسین بو اولسون)) سؤزلرینی دئییب، قوللوقچی صنمی آماغا راضی اولور.

((او اولماسین بو اولسون)) کومدیاسی بیخجام و توتارلی مکالمه لر اساسیندا، خلق افاده لری ایله رنگین بیر دیلده یازیل - میشدیر. اثرده اوستالیقلا دئییلیمش بیر چوخ سؤزلر، ضرب المثل لر اؤز طبیعیلیگی و جانلیلیغی و درین معنالارینا گؤره دیل لر ازیبری اولموشدور. اونون آرزقالا هر جمله سی خلق ده مثل یرینده ایشله نمک ده دیر. بو اؤلمه ز صنعت نمونه سی یاریم عصر دن آرتیق دیرکی صحنه دن دوشمه میش و جغرافی سر حد و زمان محدودیتی تانیما میشدیر. مشدی عباد کومدی سیندن صونرا حاجی بیگوف ((آرشین مال آلان)) اوپئر- ئتینی یازمیشدیر. بو اثر مضمون، فکر، هنر، درین خلقچیلیق، هیجان و رنگین موسیقی سیله مؤلفینه ابدی شهرت قازاندیرمیشدیر. الی یه قدر یابانجی دیله ترجمه ائدیلمیش و شرق عادت - عنعنه لرینی بو- یوک اوستالیقلا عکس ائتدیرمه سیله ده ائشسبز (مثل سبز) صنعت ... اینجیلریندن بیریدیر.

((آرشین مال آلان)) ایلک دفعه باکودا ۱۹۱۳ ده تاماشایا قویولموشدور. صونرا بو اثرین سوراغی دنیانین بیر چوخ اولکه ...

لریندن آلینمیشدیر. کومدیا، پاریس، نیویورک، برلن، لندن، قا-
هره، پکن، دهلی، تهران، تبریز و باشقا بؤیوک شهرلرده تاماشایا
قویولموش و خصوصی رغبتله قارشیلانمیشدیر. بو اثرده مؤلف عائله
قورماغی، ینی یول لاریله آتا-بابا قایداسینی قارشى قارشیا . . . .
قویور.

تاجر عسگر اعز زمانه سنین آچیق فکری اولادی کیمی بئله دو-
شونور: چیتی گۆرمه دن آلمایان بیر تاجر، تانیمادیغی، خاصیتینه
بلد اولمادیغی بیر قیزی نجه آلابیلر، حیاتی، عمرونو اونولا
باغلایب خوشبخت اولابیلر می. عسگری بئله مهم بیر سؤال دوشوندو-
رور و او زامان ایچون چتین اولان بو ایشین چاره سینی عسگرین یو-
لداشی سلیمان تاپیر. اونون تکلیفی اوزره عسگر آرشین مالچلی-
صفتیله قاپو-قاپو کزیر، گلچهره نی گۆرور، سؤیر و اونولا عائله
قورور. عسگرین باشلادیغی ایش شاخه لنه رک صونوندا بیر نجه آدامین
اؤلنمه سیله تاما ملانیر. سلیمانین قوردوغو کلک هامینین اوزگینه
یاتیز و هر کس گۆرؤب سئودیکگی ایله وصالا چاتیر. اثرین یازیلدیغی
و تاماشایا قویولدوغو تاریخی شرایطی نظره آلساق بو مسئله نین
صحنه ده، بدیعی شکیلده بئله حلّی ع. حاجی بیگوفون جسارتلی آددیمی
و بؤیوک غلبه سیدی دئییه بیلرک.

هر ایکی اثرین اولینده مؤلف بیزی ایلك نوبه ده محبت اهلی
ایله، گنج نسلی و ینی احوال روحیه لی آدمالاری تمثیل ائده ن پرسو-
ناؤلارلا تانیشتیر. عسگرله گلچهره نین فضولی یا نه عشقیله، درین
صاف و علوی بیر محبتله سئویشدیکلرینی و حقیقی عشق یولوندا جا-
ندان کئچمه یه حاضر اولدوقلارینی عکس ائتدیریر.

مشدی عباد کومدیسینده سرورله گلناز فضولی نین:

شفای وصل قدرین هجرایله بیمار اولاندان صور

زالال شوق ذوقون تشنه ی دیدار اولاندان صور

مطلعلی غزلینی اوخویا- اوخویا صحنه یه داخل اولورلار. آرشین

مال آلان قهرمانی عسگرده فضولی نین:

نالهدن دیر نئی کیمی آوازه عشقیم بلند

نالہ ترکین قیلما زام نئی تک کسلیسم بند بند

بیٹی ایله باشلانان غزلینی اورهک یانقیسیله اوخویا - اوخویا
صحنه یه گلیر و گلچهرده صحنه ده بو شعرى اوخویور:

پریشان خلق عالم آه و افغان ائتدیگیمدهن دیر
پریشان اولدوغوم خلقی پریشان ائتدیگیمدهن دیر

هر ایکی کومدی ده بو تیریک خط دراماتیک و کومیک مقاملار ،
گولمه لی حادثه لیر و صحنه لرله مشایعت اولونور و صحنه یه قدر
دوام ائتدیریلیر. اثرده کی کومیزم اساسینی دتدیگیمیز محبت خطی
و اونا قارشی دوران قوه لرین و مانع لرین ضدیتیندن آلیر.
هر ایکی کومدینین مثبت صورتلری و قهرمانلاری مقصدلرینه آسان
دگیل، معین فندلر و اینجه کلک لر واسطه سیله ناپل اولورلار.
حاجی بیگوفون کومدیالاری یالشیز نثرله دگیل، هم نثر، هم ده
نظم له یازیلیمیشدیر، موسیقی نین طلبینه و آهنگینه او یغونلاشدیریلان
شعر پارچالاری دا مؤلفین اغوز اثری دیر. بودا اونون چوخ جهتلی ...و
رنگارنگ یارادیجیلیق خصوصیتینه مالک اولدوغونو گؤسته ریر.
عزیر حاجی بیگوف موسیقیلی کومدیا ساحه سینده بیگوف بیرادیبی
مکتب یاراتمیش و اغزوندن صوراً ما هر بیر نسلین یقتیشمه سی ایچون
محکم بونوره قویموشدور.

رشید بیگ افندیوف - رشید بیگ افندیوف آذربایجانین گورکملی
معارف پرور، معلم - یازیچیلاریندان و عینی زاماندا شاعر و نمایش
نامه یازانلارینداندیر. او م. ف. آخوندزاده مکتبینین دوامچیلادیر
ریندان اولوب، ملی دراماتورگیا تاریخینده اغزونه مخصوص یق
آچمیشدیر. رشید بیگ ۱۸۶۳ ده شکیده آنادان اولموش دور. آتاسی
آیدین فکرلی روحانی لردندی و اوغلونون تحصیلنه چوق علاقه گؤسته
ریردی. اولادینی تحصیل آلدیقدان صوراً آتاسینین مصلحتیه روس
مکتبینه گیرمیش صوراً ۱۸۷۹ ده قوری سمیناریاسینا قبول اولموش
و ۱۸۸۲ ده بو مکتبی بیتیرمیشدیر.

رشید بیگ اجتماعی حیاتا باشلادیقدان صوراً دیگر معارف پرور
لرله (ع. شائق، س. ث. آخوندوف، س. غنیزاده و سایره) بهر

یوسف وزیر چمن زمینی - (۱۹۴۳ - ۱۸۸۷) . یوسف وزیر ۱۸۸۷ء شوشا آنادان اولموشدور . آتاسی فارس ادبیاتینی و موسیقی ماکمل بیلیردی . یغویوک قارداشی ابوالحسن ده تورک ، فارس و روس ..... دیلیرینی یاخی بیلیر و با یاسیله بیلیریکده یوسف وزیرین ایلیک تربیه و تحصیلیه علاقه دار اولموشلار و اونا کلاسیک شعرلر (فضولی - سعدی و حافظ) اؤگر تیب ، اوندادبیات و موسیقیه قارشی ماراق اویاندیرمیشلار . شوشادا تحصیلینی بیتیردیکده نونرا اولابا کسیدا رفالنی مکتبینه نونرا داشکند گیمنازیاسیندا تحصیل اتمیش و ۱۵ - ۱۹۱۵ ده کیف حقوق فاکولته سینده اوخوموشدور .

یوسف وزیر بوتون عمر و بیویونتر ساحه سینده قلم چالمیش و تاریخی رومانلار و کیچیک حکایه لریله شهرت قازانمیشدیر . یارادیجی لیغینین ایلیک ایلیرینده لطیفه و طنزه اولان میلی اونو ملانصرالدینچیلرله یاخینلاشدیرمیشدیر . ((هدرن - پده رن)) عنوانیله یا - زدیغی طنز مقاله لرینی ملانصرالدین مجله سینده ((سرسم)) امضاسیله چاپ ائتدیریر . ۱۹۰۷ ده ((میر یوسف وزیروف)) امضاسیله ... عینتی مجله ده حیات حادثه لرینی ساتیریک شکیلده عکس ائتدیریردی . ادیب هله گنج یاشلاریندا مقتدیر بیر حکایه نویس کیمی شهرت قازا - نمیش ، اثرلری ((ایکی حکایه - ۱۹۱۱) ، ((ملک محمد - ۱۹۱۱)) ، دیوانه - ۱۹۱۲)) ، ((قانلی گوزیا شلاری - ۱۹۱۳)) ، ((حیات ... صحیفه لری - ۱۹۱۳)) ، ((آق سا ققال - ۱۹۱۳)) ، ((جنتین قیزی - ۱۹۱۳)) و ((آروادلاریمیزین حالی - ۱۹۱۳)) آدلاریله کتاب ..... شکلینده نشر ائتدیرمیشدیر .

سوویت حکومتی زامانیندا بیر سری ماراقلی حکایه لر و رومانلار چاپ ائتدیرمیش و یارادیجیلیغینین کامل دؤرونده (۱۹۴۳) ... وقات اتمیشدیر .

نون ایلرده یازدیغی ((قیزلار بولاغی)) و ((قان ایچینده)) رومانلاری دا کتاب شکلینده نشر ائتدیرمیشدیر .

یوسف وزیر روسجا دا شعرلر یازمیش و روس کلاسیکلریندن حکایه اوستادی آ . پ . چخوفا علاقه بسله میشدیر . عینتی زاماندا شفا هی . خلق ادبیاتینا هر طرفلی بلد اولموش و یو ساحه دزین بیلک و صلاحیت صاحبی کیمی تانینمیشدیر .

دکتر علامت‌محسین بیگدلی - پروفیسور

بزرگان آذربایجان

اوحداالدین اوحدی مراغه

(۱۳۳۸ - ۱۲۷۴)

سر ازقلاده‌ی آموختن مپیچ و بدان

که دیگران هم از آموختن شدند استاد

(اوحدی)

(بیرنجی مقاله)

نظامی ادبی مکتبی نین گورکملی نماینده‌سی اولان ماراغالسی اوحدی میلادی ۱۱۱۱ عصرین صونو و ۱۷ عصرین بیرینجی یاریسیندا آذربایجان شعری نین انکشافیندا مهم و دقته لایق رول اوینا میس ؛ دؤورونون ان قدرتلی متفکرشاعرلریندن بیر اولموشدور .

اوحداالدین اوحدی (۱۲۷۵ - ۱۲۷۴ / ۶۷۳ هجری قمری ایلینده آذربایجانین ان قدیم مدنیت و علم مرکز لریندن بیر اولان ماراغا شهرینده آنادان اولوب ، ایلک تربیه و تحصیلینی ده اورادا آلمیشدور . بو زمان ماراغا ایله یاناشی آذربایجانین تبریز ، اردبیل ، شیروان گنجه ، نخجوان و باشقا شهر و کندلرینده مدنی حیات سرعتله انکشاف ائدیردی ، شهر و کندلرده چوخلو مکتبلر زنگین کتابخانالار ، گورکملی عالم ، موسیقی شناسلار و تجربه‌لی معلملر و ارایدی . فلسفه ، الهیات منطق ، نجوم ، ریاضیات ، تاریخ ، ادبیات و دیگر فن لرتورک (آذر - بایجان) ، فارس و عرب دیل لرینده اؤیره نیلیردی . اولکه نین پایتختی ماراغا شهرینده بؤیوک علمی مؤسسه لر و گؤزه چارپان اقتصادیات و تجارت مرکزی و مؤسسه لری و ارایدی .

۱۲۶۰ - ۱۲۵۹ / ۶۵۷ هجری قمری ایلینده مشهور عالم و منجم‌خواجه نصیرالدین طوسی نین تأسیس ائتدیگی ماراغا رصدخانه‌سی هله‌ده علمی باخیمدان دقت مرکزینده دیر. بو رصدخانه او زمان اورتا ویاخین شرقده علمی مرکزه چئوریلیمیش، عراق، شام، ترکیه، چین و ایران اؤلکه‌لری اصفهان، شیراز، سمرقند، بخارا و دیگر شهرلردن گلیمیش گؤرکملی عالم‌لر ماراغا رصدخانه‌سی و دارالعلمی اطرافیندا توپلاشمیشدیلار. بو دؤورده آذربایجان عالم‌لری طرفیندن نجوم علمی نین کلاسیک اثرلریندن سایلان "قاموس‌السیر" و "شرف‌الاشراف" کیمی ماراقلی کتابلار یازیلیمیشدیر. بوزمان ماراغا شهری آذربایجان خلقی نین معنوی حیاتی نین اساس اوچاقی، سیاسی و اقتصادی حیاتینن دویون - نقطه‌سی ایدی.

بو زمان ماراغا شهری ایله یاناشی آذربایجانین دیگر شهر و کندلرینده علم و مدنیت قایناقلاری قدرتلی شلاله کیمی هرطرفه برکت ساچیردی. آذربایجاندا خطاطلیق، رسم‌لیق، معمارلیق و توخوجولوق صنعتی ده گئنیش انکشاف ائتمیش، مشهور تبریز رسم‌لیق مکتبی نین اساسی قویولموشدور. ائله‌جه‌ده کندلرده اکین - تکین ایشلری، حیواندارلیق، باغچیلیق و شهرلرده پئشه‌کارلیق گؤزه‌چارپار درجه‌ده انکشاف ائتمیشدی. بئله‌لیک‌له میلادی ۱۷ - ۱۱۱۱ عصرلرده آذربایجاندا اجتماعی سیاسی و اقتصادی حیات یئنی دن برپا اولموش، انکشافا دوغرو ایره‌لی له‌میش‌بیر چوخ گؤرکملی عالم و متخصص‌لرین یئتیشمه‌لرینه شرایط و امکان یاراتمیشدی.

ادبی جریانا گلبدیگده بو دؤورده سارای ادبیاتی، مدیحه‌چیلیک و قصیده‌چیلیک نسبتاً ضعیف ایدی. سید ذوالفقار شیروانی، عارف‌اردبیلی کیمی صنعتکارلار، سارای قصیده‌شعر عنعنه‌لرینی دوام ائدیرسه‌لرده دؤورون یوکسلیشده اولان طلب، ضروری و یعنی جریان‌ایسه طریقت ادبیاتی ایدی. اؤز مفکوره استقامتی ایله بو ادبیات سارای شعرینه مداحلیقا، قصیده‌چیلیگه تمامی ایله مخالف روح داشیردی.

۱۷ - ۱۱۱۱ عصرلرده آذربایجان اجتماعی فکرینده مترقی صوفیزم، وحدت وجود جریانی خصوصیه شعر ساحه‌سینده گئنیش یاییلمیشدی بیرقدر صونرا شیخ محمود شبستری، فضل‌الله نعیمی، عمادالدین نسیمی و

سایره کیمی شاعر و متفکرترین اثرلرینده پانته‌ئیسیم گؤروشلرین عکس اولونماسی دا محض بو سببلردن ایدی . بئله بیر مرکبده‌ئورده ادبی انکشافین اساس استقامتینی تعیین ائده‌بیلن شاعرلردن بیری ده مارا - غالی اوحداالدین اوحدی اولموشدور .

اوحدی آذربایجان ملی مدنیتی نین انکشاف تاریخینده گؤرکملی سیمالاردان دیر . او ، هله گنج یاشلاریندان اغوزوندن قاباقکی شاعر و متفکرلرین اثرلری ایله فارس ، تورک ، عرب دیلی ومدنیت لریله تانیش اولموش . قطران تبریزی ، سنائی غزنوی ، خاقانی شیروانی ، نظامی گنجه‌وی وباشقالاری نین یارادیجیلیقلارینی دقت مرکزینده قرار وئریب ، اونلارین ادبی عنعنه‌لرینی دوام ائتدیرمیشدیر . سنائی نین تأثیری اوحدی یارادیجیلیغیندا طریقت عنعنه‌لرینی ، مترقی صوفیزم مفکوره‌سینی ، نظامی نین تأثیری ایسه مترقی اجتماعی دوشونجه ، ظلمه عدالت سیزلیک لره قارشى اعتراض ، علمه ، امگه و امگ آداملارینا محبت و حرمت ترنمینی موتیوی گتیرمیشدیر . بودورکی ، انسان وانسانپرورلیک اوحدی یارادیجیلیقی نین آپاریجی خطی و اساس آخاری اولموشدور .

اوحدی رودکی ، فردوسی ، خیام ، سعدی و دیگر مشهور شرق کلاسیک - لری نین اثرلرینده دؤنه - دؤنه اوخوموش ، یئری گلنده اونلارداندا استفاده ائتمیش ، بهره‌لنمیشدی . ائله‌جه‌ده شاعر دیگر خلق لری - عالم و صنعتکارلارینا دقت یعتیرمیش حرمت بسله میشدیر . اوحدی اویر - نمه‌گی عمرو بویو خوشبختلیگین آچاری حساب ائتمیشدیر و دئمیشدیر :
قاچما اویره‌نمه‌گین عذابیندن باشقاسی اویره‌نیب اولوب استاد
(سرازلاده) آموختن مپیچ وبدان که دیگران هم از آموختن شدند استاد)
شاعرین حیات و یارادیجیلیقی باره‌ده ایلك ملاحظه لر معاصر اولان تذکره‌چی لر و ادبیات‌شناسلار طرفیندن ایره‌لی سورولموشدور . عمومیته میلادی ۱۷x - عصرین اورتالاریندان ایندییه قدر ۶۰۰ ایلدن آرتیق بیر مدتده یازیلان تذکره و جنگ لرین اکثرینده اوحدی حقنده آز - چوخ معلومات وئریلیر . شعرلریندن نمونه گؤسته ریلیمیشدیر . بو ایش تکجد آذربایجان و ایران دگیل بوتون یاخین و اورتا شرقتاسلاری طرفیندن یازیلان تدقیقات و تذکره‌لرین چوخوندا ، ادبیات تاریخلرینده اغوز عکسنی

تا همیشه ، شاعرین حیات و یارادیدجیلینغیندان بحث اولونموش ، اونو سؤز ضتعنی نین ماهر استادلاریندان بیرری کیمی قیمتله ندیرمیشلر .
 ماراغانلی اوحدی نین حیات و یارادیدجیلینغی نین اؤیره نیلمه سی اوروپا شرقشناسلاری نین دا دقتینی جلب ائتمیشدیر . شارل ریو ، پرو - فسور ادوارد براون اؤز تدقیقات ایشلرینده اونا خصوصی یئروئرمیشلر اسلام انسکلوپدیا سیندا اوحدی نین قیسا ترجمه خالی درج ائدلمیش دیر . روس عالمی آ . کریمسکی اونون حیاتیندان بحث ائدیب شعرلریندن نمونه لر وئرمیشدیر .

سوویت شرقشناسلاریندان یوگئنا برتلس " ایران تاریخی وچرکلری " اثرینده شاعرین حیات و یارادیدجیلینغی حقینده بعضی قیمتلی ملاحظه لر سؤیله میشدیر . حمید آراسلی ، میرزا آقاقلوزاده و باشقالاری دا اؤز مقاله لرله چیخیشلار ائتمیشلر .

اوحدی حیاتی بویو اوچ دفعه سفره چیخیش ، بو سفرلردن بویوک تجربه الده ائدن شاعر صورالار بو حقه یازیر :

" سالها چون قلک به سرگشتم   تافلک وار دیده ور گشتم "

تخمینا میلادی ۱۳۰۰ - نجی ایلدن باشلانان بوسفرلرین اساس سببی اقتصادی تضییق ، علم و تجربه الده ائتمک ، یاغین و اورتا شرقی سیاحت ائتمک اولموشدور . اوحدی تبریزدن توتوموش سلطانه ، ری ، همدان بغداد ، کربلا و بیرسیرا عرب وعجم اولکه لری نین دیگر شهرلرینی گزیب دولانیب نهایت گلیب ۲۰ ایل تمام اصفهان دا توقف ائدیپ بورا داساکن اولموشدور . آنجاق شاعرین اصفهان دهوروو حیاتی دا چوخ موفقیت سیز اولوب فلاکت و مادی احتیاجلارا معروض قالان اوحدی اؤزونون بواجوا - لاتی باره ده یازیر :

چند پرسی نشان من که کجاست	گمشدم پی چه پوئی از چپ و راست
مدتی شد که از وطن دورم	غربتم رنجه کرده رنجورم
دل من تاب و سینه تنگی یافت	جانم از غصه بار سنگی یافت
رخت خود در خرابه بردم	زان دل افسردگان بیفردم
سخنم را در او رواج نبود	وز خرابی براو خراج نبود
بر سر شعر جان همی دادم	گاهگاهش به جان همی دادم ...
گر نبودی شکوه یک دو بزرگ	اندر آن فترتم بخوردی گرگ .

ترجمه سی :

نه قدر سورورسان هارالییام من - ایتمیشم صاق - صولی سوروشما مندن
چو خدان دیر وطندن دوشمیشم اوزاق غربتده غم لره اولموشام اورتاق
اورهک اودا یچینده نفس دارالمیش جانیم غم یوکونون آلتیندا قالمیش
کؤچومو خرابه بیر یتره چکدیم من اومحتاجلاری باشیمدان اکدیم
بوخایدی سکوزیمه اوردا خریدار خرابه بیر یتردن کیم خراج آلا .
جانیمی شعرا یچون ائدیردیم قربا شعری من چوره گه ساتیردیم اینان
بیرایکی بؤیوگون اوستومده گوزو اولماسا ، قورد منی یئیردی دوزو *
اوزون ایلر بویو غربتده چتینلیکلر و فلاکت لره معروض قالان شاعر
دائما امید ایشیقی و سعادت قاپیسی آختاریردی . علمین و هنرین
قدرین بیلن ، صنعتکارا قیمت و ثرهن بیر معارف پرور آرایردی . نهایت
آذربایجاندا حاکمیت باشینا گئچهن خواجه غیاث الدین بن محمد -
رشیدین شهرتینی ائشیدیر ، درحال اصفهانی ترک ائذرهک ۵۹ یا شلی
اوحدی وطنه قایدیر ۹۱۴۲ مصراعدان عبارت اوزونون مشهور " جام جم "
مثنوی سینی خواجه غیاث الدین اتحاف ائدیر . اوحدی عمرونون صون
ایلرینی آذربایجاندا یا شامیش ، ۶۵ ایل حیات سورموش / ۱۳۳۸ - ۱۳۳۷ /
۷۳۸ - نجی هجری قمری ایلینده دوغما شهری ماراغادا وفات ائتمیش
اونون مزاری حاضردا " پیرا و حد الدین " آدی ایله خلق زیارتگاهنا
چئوریلمشدیر . شاعرین مزارداشی اوزه رینه بو سؤزلر یازیلیمیشدی :
" هذا قبر المولى المعظم قدوة العلماء افصح الكلام
و زبدة الانام الدارج الى رحمته الله تعالى اوحدا المنة و
الدین بن الحسین الاصفهانی فی منتصف شعبان سنه ثمان ثلثین سبعمائه "

* * * *

* *

ماراغالی اوحدی نین ادبی ارشی هم مضمون و فورما اعتباری -
ایله ، همده کمیتجه چوخ زنگین و رنگارنگ دیر . اونون " دهنامه "
یا (منطق العشاق) و مشهور " جام جم " مثنوی لری ایله یاناشی ،
اون مین ، بعضی مأخذلره - استناداً ۱۵ مین بیت لیک بیردیوانی دار
دیر . بورادا اوحدی قصیده ، غزل ، رباعی ، ترکیب بند ، ترجیع بند

* - مترجم لر غلامحسین بیگدلی و خلیل یوسفلی

ژانرلاریندا گؤزهل نمونه‌لر یاراتمیشدیر. ***

بیز بو مقاله‌میزده اول شاعرین لیریک اثرلرینی اختصارلا تقدیم و تحلیل ائدیب، سونرا دا اونون "دهنامه" و "جام جم" اثرلرینی گؤزدن گئچیرمک ایسته‌ییریک. ***

اوحدی نین لیریکاسی ادراکین درینلیک لرینه تأثیر ائدن، بیینی دوشوندورن، دنیوی لیک، بشری حس لر، حیاتا یاغلیلیق، شوگی محبت، انسان پرورلیک، صداقت، وفا، عصمت، حقیقی و صاف عشق و بیر سیرا بو کیمی نجیب و گؤزهل مسئله‌لر آشیلایان لیریکادیر. شاعرین ربابی شعرلری نین آهنگدار ملودیک موسیقی سی اوخوجونو هیجا تلانیدیریر، اوحدی نین ترنم ائتدیگی سئوینج و کدرده هنج وقت فردی ماهیت داشیمیر. او، اؤز دؤورونو، زمانه‌سینی عموم خلق کوتله‌لری نین دویقو و دوشونجه‌لرینی ترنم و عکس ائتدیرمیش اولور. شاعرین یارا-دیجیلیقیندا فورما ایله مضمون وحدتی، بدیعی اوברازلیق و دینامیک لیک، مضمون و مقصدی گوجلو تأثیر قوه‌سی ایله اوخوجویا چاتدیرماق اساس و آپاریجی جهت دیر. اوحدی اؤز ربابی شعرلرینده درین معنا-لی فلسفی دوشونجه‌لری، اجتماعی وارلیقی عکس ائتدیرن حس و هیجانلا-ری داها دا جوشدورور.

اوحدی مثنوی لریندن علاوه ربابی شعرلرینده ده اؤز دؤورونو محیطینی فرحلی و خوشبخت یا شاماق اوچون مساعد اولما دیغینسی اورتا عصرلر فتودال جمعیتی نین نقصانلارینی تنقید ائده رهک، دؤورونو چوروک بدعت و عنعنه‌لرینی ده پیسله‌ییر. خلقی موهومات و خرافاتسنان اوزاقلاشدیرماقا اصل معنویاتا، عشقه، عبادته، امگه، صداقت، شعره، موسیقی یه و حقیقی انسان یا شایشینا دعوت ائتدیر. او فردی محبتله یاناشی، عموم بشری محبتی و الهی محبتی ده تبلیغ و تشویق ائتدیر. بو اوچ محبتی حقیقی انسانین اصل سعادت سرچشمه‌سی آدلاندیریر. شاعر-ین فکرینجه بوتون بشریت بو اوچ شوگی دن پای آلمالی و اونلارلا خوشبخت اولمالی دیر. اونون اؤز سؤزو ایله دئسک: کؤکسوسونده

*** - کاوه نشری اولان، حمید سعادتین ترتیبی ایله یاییلان "دیوان"

اوحدی مراغه - تهران - ۱۳۴۰ تخمیناً ۸۵۰۰ بیتی احاطه ائتدیر.

*** - آرتیق معلومات آلماق اوچون حاج غلامحسین بیگدلی اوحدی باکی

۱۹۶۲

بیر اورهک چیرپینان هر بیر انسان عاشق اولمالیدیر. سؤیلویور:

هرکن که دلش بوده باشد آن دل صنمی گزیده باشد .

اوحدی نین لیریک شعرلرینده انسان پرورلیگه ده چوخ گئنیش مقیاسدا یئر وئرلمیشدیر. قایقی کش لیکه، باشقاسی نین سئوینج و المینه شریک اولماق ، انسانلارا کؤمک ائتمک ، انسانین سسینه سس وئرمک ، هارایا چاتماق بیر سؤزله تام انسانپرور و حقیقی بیر هوما - نیست اولماق اوحدی آمالی نین غایه سی ، اونون لیریک شعری نین اساس آخینی اولموشدور. " کیم که قایقی سیز بیر نفس چکیرسه چکدیگی او نفسه اوتانمالیدیر. " سؤیلنه میشدور .

اوحدی بیر سیرا قصیده چی شاعر لر کیمی، شعری مداحلیق ویالان - تعریف لرله گلیر منبعی ائتمه میشدیر. اونون ربابی شعرلری ده ، محبت موضوعسویله یاناشی اجتماعی موتیولره ، تربیه وی و اخلاقی مسئله لره حصر ائدیلمیشدیر. طبیعت تصویرینه علمی ملاحظه لرین ایضا حینا یونل - میشدی . اوحدی ده شرقین بیر چوخ متفکرلری کینمی اورتا عصرلرده حکم سوره ن بدعت لری ، اجتماعی برابر سیزلیگی ، ظلمو، اجافی، رشوت - خورلوقو تنقید آتشینه توتوموش ، حقیقتی ، عدالتی ، حقوق برابر - لینگینی ، علمی ، صنعتی ، صداقتی و محبتی ترم و تشویق ائتمیشدیر. زحمتکش کوتله لره علی الخصوص محروم و یوخسول کندلیلره ، الی قانبارلی اکینچیلره درین حسن رغبت بسله میش ، اونلارین اصیل مدافعه چیسکی کیمی چیخیشلار ائتمیشدیر؛ " پادشاهان رانیارم در نظر -

چون به درویشان تولای من است " سؤیلوین اوحدی ، سارایلاردا گئدیپ ایکی قات اولماقی منصب و مقامدان اوترو آچالماقی عیب و نادانلیق حساب ائتمیشدیر: " کیشی سن دوز یولدان چیخما ، بونجا منصب ورتیه پرست اولما ، جاه و جلال آردینجا قاچما و قیزیل - گوموشدن اوترو شاهلارین و حکمدارلارین قاپیسینا گئتمه " سؤیلوین اوحدی نین سؤزو - ایله عملی بیر اولموشدور .

شاعر عین زماندا حاکم دایره نین و یوکسک طبقه لرین ایرنج ، عیبه جر و رذل ایشلرینی افشا و تنقید ائتمکدن چکینمه میشدیر. بؤیوک بیر جسارت و محکم بیر اینا ملا ظلمکارلارا اؤز درین نفرتینی بیلدیرمیش ، اونلارا : " مین دفعه سنه دئمه دیم کی، ظلمکارلیقدان ال چک "

یا خود : " دنیانی سنین الینه تاپشیریبیلار کی ، خئیر ایشلرگوره سن ،
 خطا کارلیقدان اوزاق اولوب جماعتین دادینا چا تا سان ، گل ظالمترین
 الی ایله دنیانی کور قویما ، یوخسا دنیا خراب اولارسا ، سن اعزونده
 محو اولارسا ، بونودا بیل کی ، سورونو جانا وارا تاپشیرانا چوبان
 لیق یاراماز ، ظالمی محو اتمک اوچون تعجیلی اولجو گوتورمه سن ،
 اوندا اعزون اعز اولومونه تلمیش اولارسا ، هجج انصافدیر کی ، بیر
 بودو کباب اتمکدن اوترو مین اوره گی داغلییاسان ؟ دول قادینلارین
 بویون قولاغینی آچدیریب ، ایتلری نین بویونو قینزیل خالتاسالاسان
 بیر گور خلقین باشینا گتیردیگینی سنین باشینا گتیرسه لر نه گونه
 دوشه رسن ؟ "

اوحدی امله جهده روحانی نمالاری ، یالانچی دین خادملرینی ، دین-
 پرده شی آلتیندا حاکم طبقه لری منافعینی قورویوب شخصی منفعت آرد-
 ینجا قانلاری ، ریاکارلاری ، رشوت خورلاری برک تنقید ائدیر . اوللا-
 ری حیاتی و جمعیتین انگلی ، ادراکین ، عدالتین ، انصافین وجدان-
 نین و بوتون بشریتین دشمنلری حساب ائدیپ سویله بیر :

ازمن به پیش قاضی رشوت ستان بگوی کاین شرع احمدیست بعدل عمرشود
 اوحدی نین ربابی شعرینده ناموسلو ، غیرتلی ، شرفلی امکیسن
 ترنمو چوخ مهم یئر توتور . شاعرین بو موضوعلا تماس ائدن شعرلری
 چوخ تاثیرلیدیر . او ، انسانلاری چالیشماقا ، یاراتماقا ، مادی نعمتلر
 استحصال اتمه گه ، خلقه ، بشریته فایدا وئرمه گه ، بال آریسی کیمی
 چیچک لردن بال توپلاماقا دعوت ائدیر . انسانلاری امک جبهه سینه سوق
 ائدیریر ، اوحدی قناعتینه گوره خوشبختلیگین آچاری آنجاق امک و
 زحمت الینده دیر . آلین تری ، قول قوتی ایله قازانیب یا شایان انسا
 یئر اوزونون ان مقدس ، ان نجیب و ان شرفلی سی دیر . عطالت ، اونون-
 بونون بویونو بیوک اولماق ، باشقاسی نین حسابینا یا شاماق انسان
 آدینا لکه دیر ، یاراشماز دیر . اوحدی اعزونو بوتون انسانلارا توتتا -
 راق گور سرايله قیشقیریر : " سن بو دنیا یا گلیمین کی ایش گوره سن "
 شاعر عطالتی محکوم ائده رک ، بوتون بشریته امگه قاتلاشماق و زحمت
 هاله سینده یا شاماق حکمونو وئریر .

آب وزمینی چنین و قوت بازو عذر چه گوئی که هبچ تخم نکاری .

یا خود :

امروز کارکن که جوانی^۳ وزورمند فردا کجا توان که شوی پیرو منحنی
اوحدی لیریک شعرینده ، تواضعکارلیق ، حرمتچیلیک ، صبروحوصله ،
وفا و صداقت و دیگر بوکیمی اصیل انسانی صفتلر دقت مرکزینده قرار
توتوموشدور. شاعر لوقالیقی، مغرورلوقو، ادب سیزلنیگی پیس له میش ،
اغزونو باشقالاریندان اوستون توتوب منم منم لیک ائدنلری تربیه له -
ندیرمگه چالیشمیشدیر. انسانلاری دوغرولوقا ، صداقت و تواضعکارلیقا
دعوت ائتمیشدور. قوجالارا حرمت ائتمگی ، یاشیلارین حق - ساینسی
ساغلاماقی ، هرگنجین اخلاقی و معنوی بورجو و اونودولماز وظیفه سی
کیمی توصیه ائتمیش و سؤیله میشدیر :

" گله جکده حرمت گؤزله بیرسن سه جوانلیقا قوجالارا حرمت گؤستر"
اوحدی بیر چوخ بو کیمی قطعی ، تربیه وی ملاحظه لری ایله انسانلارا
اخلاق و ادب درسی اغیره تمیشدیر. دوزگون یول گؤستر میشدیر.
اوحدی یه گؤره یامانلیق ائتمک ، هر بیر پیس یاراما ز ایش گؤر-
مک انسان اولادینا یادبیر سجه اولمالیدیر. اصیل انسان اولان یا -
خشیلیقدان باشقا بیر ایش گؤرمه سین گرهک ، بودور شاعرین بو حقه ده
سؤیله دیگی یوزلرکه گؤزه ل فکر و افاده لردن بیرى :

" سن چالیش دوستلارینن اوره گینی اینجیتمه اصل قهرمان اولان هئچ
دشمنی نین ده اوره گینی سیندیرماز "

سیز بورادا شاعرده اولان انسانپرورلیگین ، اخلاق و مهربانلیقین
معنویاتین حدود و غایه سینه بیر دقت یئتیرین، شاعرین تعلیمی نین
اینجه لیگینه و مزیتینه بیر نظر سالین ، گؤرورسونوز بو بوغوک انسان
حتی دشمنلری بله اینجیتمه مگی توصیه ائدیبتعلیم وئریروکیمسه -
نین اوره گی نین سینما سینا راضی دگیلیدیر. هامی نین خیرخواهی دیر.
عمومیته اوحدی لیریکاسی اغز اجتماعی مضمونو و ایده استقامتی
ایله دؤورونون حاکم سارای شعریندن تامیله فرقلی دیر. اوحدی
ربابی شعری نین اساس خصوصیتی اونون یوکسک فلسفی لیگینده درین انسا
پرورلیگینده و عموم بشری لیگینده دیر .

*** **

"دهنامه" یا ("منطق العشاق")

اوحدی نین دیوانیندان باشقا ایکی مثنویسی واردیرکی، بیرلیکده ۱۵۱۹۲ مصراعدان عبارتدیر. بونلاردان ایلك نظمه چکدیگی اولان "دهنا-مه" اثریدیر کی، ۱۵۵۰ مصراعنی احاطه ائدیر.

اوحدی بو مثنوینی ۳۳ یاشیندا، ۱۳۵۷ / ۱۳۵۶ / ۷۰۶ هجری قمری ایلینده، مشهور خواجه نصیرالدین طوسی نین نوہسی خواجه ضیاء الدین یوسفین خواجه اصیل الدی نین خواهشی ایله نظمه چکمیشدیر.

"دهنامه" ده ایکی گنجین محبتی قلمه آلمیشدیر. بو آناخط ایله یاناشی، شاعر دؤورونون بیر سیرا اخلاقی، معیشتہ، اجتماعی و سیاسی مسئله لرینی، اثرده کی حادثه لرله علاقه دار شکلده تصویرا اتمیش دیر. اثرین اساس قهرمانلاری عاشق و معشوقه یا شادیق لاری دؤورده، عقل، نجابت، بیلک، اخلاق و اوزاق گؤره نلیک لری ایله فرقله نیرلر.

عاشق تمیز بیر انسان دیر. پاک اوره گی، تمیز محبتی واردیر. اؤز صاف عشقی و محکم اراده سی ایله هامینی حیران ائدیر. معشوقه نین بو تون شیلتاقلارینا دؤزور و یورولمور. معشوقه ایسه اؤز عاشیقینی انتظار و اضطرابلار ایچهریسینده ساخلاییر. اونو جور به جور سیناقلار دان چیخاردیق دان صوئرا، حیات قورماقا سؤز وئریر. بودا معشوقه طرفیندن بیه نیلمیش، عقلی، گؤزهل، نجیب و مقبول بیر حرکتدیر، بئله ده اولمالیدیر. شرق قادینلارینا مخصوص عفت و اخلاق مسئله سی دیر. اون مکتوبدان عبارت اولان بو اثر ساده جه اولاراق عاشقانه جمله لر بیغیمیندان عبارت دگیل دیر. بورادا حیات فلسفه سی، یاشاماق و عائله قورماق قایدالاری، سئویب، سئویلمک اینجه لیک لری بدیعنی شکلده افاده اولونموشدور.

شاعر اثرده ایکی جور محبتی قارشى - قارشیا قویوب تصویروترئم ائدیر. برینجی پاک، تمیز، انسانی محبتی، عادى عائله قورماق حس لری، شرفله، ناموسلا و صاف محبتله عائله وی یاشاماق قایدا - قانون - لاری، دیگر طرفدن ایسه انسانلیقا یاراشمایان، تمیز عشقه و پاک سئوگی یه یاد اولان هوی و هوس مثیل لری، یونگول غیر جدی و پوزقون معیشت نرم لاری. شاعر یونلاری اؤلچوب بیجیب مقایسه ائدیر، اونلاری -

مثبت و منفی جهت‌رینی ایضاح ائدیر و بیرینجی شقی، بیرجی یولو
القیشلاب، بیه‌نیر و توصیه ائدیر.

اوحدی "دهنامه" سی مثنوی فورماسیندا یازیلیمیش اولسادا، او-
ندان قابا قکی "دهنامه" لردن فرقلی اولراق، بورادا کی مکتوبلارین
ایچهریسینده شاعرین بیر نجه غزلی ده واردیر. بو اوزو نواتورلوق
دور و اثری زنگینله شدیریب، گوزهل له شدیرمیشدیر. هر مکتوبون صو-
نوندا عاشق و معشوقه دیلیندن گوزهل بیز غزل له ختم کلام ائدیلیمیشدیر
عاشق بیر سیرا خصوصیتلرینه گوره اورتا عصرین کلاسیک ادبیاتیندا
کی عاشق صورتلریندن اولان مجنونلاردان فرقلیدیر. او همیشه عقل دن،
ذکادن، دوشونجه دن الهام آلیر. عشق طوفانی قارشیسیندا اوزونو-
ایتیرمیر، اراده و اختیارینی الدن و ثرمیر. غیر عادی ایشلرگورمور.
اوزونو قدرتلی محبت جاذبه سی قارشیسیندا مفتون و شیدا گورسه ده،
تسلیم اولمور. اوزونو ایتیرمیر.

اوحدی بو اثرینده اورتا عصرین طلب ائتدیگی قادین محدودلوق و
عاجزلیک مدعاسینی رد ائدیر. اصل اسلام دینی و محمد (ص) شریعتی
قانونلارینا اساسا "قادینی برابر حقوقلو انسان حساب ائدیپ، اونون
اختیارینی اوز الینه تاپشیریر. آنجا ق اونا اخلاق و عصمت دایره —
سیندهن پیخماغی یاساق ائدیپ و بو ایشین جزاسینی اولوم تعیین ائتمیش
اولور.

آنجا ق قادین حقینده اوحدی اثرلینده ترددو ایکی فکیرلی لیک
واردیر. بیر طرفدن اسلام دینی و اعتقادینا استنادا "قادینی تام
آزاد و برابر حقوقلو بیر شخصیت بیلدیگی حالدا، او بیری طرفدن او-
نون درس اوخویوب سوادلانا سیلا مخالفدیر. سواد آلمان قادین اوچون
بیر نوع نقصان و لزوم سیز قلمه و ثریر. سواد آلمان قادینین ویسه کیمی
اعتبار سیز اولابیله جکی ظننینی اورتایا آتیر. شاعر قادی نین کیشی
ایشلرینه قاریشما سینا مطلقا اجازه و ثرمیر. بیرسوزله اوحدی یارا —
دیجیلیقیندا قادینا اولان مناسبتده کسگین ضدیت و ایکی لیک واردیر.
شاعربوفکری، بوملاحظه نی صورالاردا دوام ائتدیریر. اوزونون مشهور
"جام جم" اثرینده ده همین فکرده دیر. ۱۰۰۰ اوحدی نین "جام جم" اثری نین
تحلیلی گله جگ مقاله میزین موضوع دور. ایکینجی مقاله ده اوخویا جاقسیز.

* نواتورلوق = یعنی لیک

دان اولدووزی

صون زماندا الیمیزه چاتان " دان اولدووزی " کتابی زنگان شاعر لری نین آنا دیلینده یازدیقلاری اثرلردن نمونه لردیر . بو کتاب آقای اسداله جمالی طرفیندن توپلانیب و چاپ و نشر ائدیلمیشدیر .

آقای جمالی کتابین تقدیمینده بیله یازیر :

بو کتابی عزیز همشهری لریم زنگانلیلارا ... گؤزه ل و ایستمه للی شهریم زنگانا ... او صمیمی انسانلارا کی ، زنگانی چوخ ایستهرلر و بوشهرین حقیقتناس و شریف اهلینه کی ، ضاقدانه و انسانی خدمت ائلمه ک آرزولاری وار دیر تقدیم ائلیورم .

آقای جمالی کتابدا ۲۲ شاعرین شعرلریندن نمونه لر توپلاییب ، بیر ده کتابا بیر مقدمه یازیب کی ، سؤزلری مؤلفین قلبیندن قالخیب و اعوز خلقینه اولان درین صمیمیت و اولو محبتینی گؤستریر . مقدمه بیله باشلانیر :

" الله دان مدد ایستیرم کی ، نئچه کلمه سؤزلریم کی ، واریمدی تور- کی دیلیجه و زنگاندا دانیشدیغیمیز اصطلاحاتیلان یازا بیلوم . " هابئله مقدمه ده یازیر :

" منیم گؤزه ل و ایسته کلی شهریم زنگانا و عزیز همشهری لریم- شعصالی بیر علاقم وار دور . "

کتابدا توپلانان شعرلرده شاعرلریمیزین وطنه بسله دیک لری درین محبت آیدینجا گؤرونور . مثلاً " مهندس رضا جمالی " شاهین " ، " آنا وطنه " آدلی شعرینده اعوز وطنینه بسله دیگی محبتی بیله ترنم ائدیر :

وطن آنام دی منیم ، خدمت ایلئوبدی منه

اولونجه بوشلویام (بورجلویام) عمریمده بو آنا وطنه

وطن آنا کیمی قوینوندا بسلیوبدی منی

نئجه اولار کی ، فراموش ایلیم وطنی

اتیم ، قانیم ، سوموگیم ها میسی وطندی ، وطن

منیم وجودیمه باعث بو اولکه دیر ، بو چمن

شاهین دن بیر غزل نمونه سی اولراق (یاریمی قایتار) شعرینده
اوخوجولاریمیزا نسگیل اعدیریک :

یارب منه رحم ایله منیم یاریمی قایتار
قویما یورگیم قان اولد دلداریمی قایتار
گونلوم گینه بلبل کیمی آواره قالوبدور
قویما قالا آواره او، گلزاریمی قایتار
بو آیریلیغین دردنی منی سالدی ایاقدان
قویما گئدیم الدن او، پرستاریمی قایتار
گونلوم منی یوسف کیمی بازاره چکوبدور،
رحم ایله خدایا او، خریداریمی قایتار
عادت اثللیوب جانیم اونون جورینه یارب
جور ائتمه گه الله او، جفاکاریمی قایتار
(شاهین) وفا بیرگجه یالقوزیا تابیلمه ز
قویما منی یارسیز او گوزهل یاریمی قایتار .

هابئله خسرو دارائی " من زمان شاعریم " آدلی شعرینده بئله یازیر :

ایندی تاریخ رسالت ایستر
ایندی شاعر گرهک انسانلارین آزادکیغینا سوز قوشسون
ایندی شاعرده گرهک قدرت فریاد اولسون
ایندی شاعر دپلی، خلقین دیلیدیر .
ویا " شرفلی خلقیمیز " آدلی شعرینده یازیر :
آزادلیق یولوندا ، دشمن الینده ،
قیریلدی یولداشیم ، سیندی دایا غیم .
یادیم دوشنده ایتگین ایگی دیر ،
مان چیخیر الیمدن ، ایتیر سایا غیم .
بو کتابدا شعرلری توپلاندان شاعرلرین لیریک شعرلریده صون درجه نه
لطیف و اینجه دیر .

جهان شاه خدیوی نین " آیریلیق هواسی " آدلی شعرینه دقت ائدین
بوننی چالان بو گجه آیریلیق هواسی چالیر
نقین یانیقلی سسی اود سالیر یورهک چالیر .
سن ایسته سن گئده سن گئت ، گوزوم دالونجا قالیر

اوره کده غم قوشی سن گئتسون آشیانه سالیر .
منه اولوم بو گئجه آپریلیقدان آساندی
آماندی گئتمه دایان ، گئتمه قال جانیم یاندی .
آقای حسین منزوی اوز قیزی " غزل " ه دئدیگی شعرینده گوزهل
بدیعه لر یارادیبکی ، نچه بیتاوندان درج ائدیریک :
آچ گوزون تا یوخودان گول لر او یاتسین غزلیم
آچ گوزون تا باخیشوندان گون اوتانسین غزلیم
گوره بیلمه ز گوزه لیم آی دا اوزون تک گوزه لی
آیا باخ تا کی ، حسدن پارالانسین غزلیم
گون نه دی ، آی نه دی ، اولدوز نه دی ؟ گویچک لر آدی
سن اولان یئرده گره کدیر قارالانسین غزلیم
سنی آغوشه چکنده یوره گیمدن دئییرم ،
اولا کاش دئور زمان بوردا دایانسنین غزلیم .

دکتر ابوالفتح حکیمیان ملی دانشگاه اوستادی نین " محبت و
محنت " آدلی غزلی درین دویغو و اوره کچیرپینتیلاری ایله دولو دور
حیفا اولار کی ، بو غزلدن بیر نچه بیتاوخومویاتی ، آشاغاداکی
بیت لر او غزلدن دیر :

بهار گلشنه رحم ائتمه دی ، خزان نفسی
داغیلدی سینه یه غمدن قوشون صفالی سسی .
اوگون محبته محنت یازیلدی عالمده
کی ، گوللرین لحه (شاخه) سی ولدی بلبلون نفسی .
فغان کی ، سینه ده نفی تک ییغیلدی شکوه لریم
کی ، دئگمه دی بو نئیستانه بیر چویان نفسی .
مزار لاله سی تک آچما میش داغیلدی جانیم
فلک گولون بوتاسیندان یاراتدی خار و خسی .
بو کتابدا اولان بدیعه لر ، گوزه للیک لر بیر یا ایکی مقالیه
سیغیشماز ، ادبیات سئوه ن اوخوجولاریمیزا تاپشیریریق " دان اولدوزی "
کتابین آلیبا و خوسونلار و هر صفحه سینده اونلار جا گوزه للیک لر ،
بدیعه لر ، استعاره لر گؤرسونلر .

مقاله میزین صونوندا آرتیرمالیق کی ، آقای جمالی مقدمه ده

يا زيرم: مرحوم خسرو ميرزا دارايشي "كليله و دمنه" كتابين روان
بیر نظمہ چکميشدير کي اونون اصل نسخہ سي اوستاد حکيميانين اختيا۔
ويتدادير. بيز اوستاددان رجا ائديريک وارليق مجله سي نين دفترئ
ايله تمان توتوب او دگولي کتابين چاپ اولماسي حقينده مذاکره۔
قراری قويسونلار .

صون

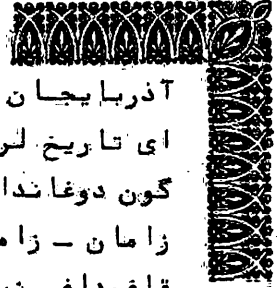
علي آقا واحد

وطن

کونلوم گينه بلبل کيمي شيداي وطن دير.
مجنون ائدهن عاشيقلري ليلاي وطن دير.
يوزلرله گوزهل عاشيقي اولسامدا من اما،
قلبیم يئنه ده عاشيق سوداي وطن دير.
دنياه گوزهلليک وفره ن البته گونشدير،
اوندان دا گوزهل خلقه تجلاي وطن دير.
قويماز بو مقدس يئره بيگانه سوخولسون
هرکس کي، صداقتلي بير ايناي وطن دير.
تعريف بهشت ائيله مه سين خلقيمه هئچ کس
جنت ده، بهشت ده مننه صخرای وطن دير.
" واحد " ائله ظن ائتمه کي، من يوسف عصرم
معشوقه منه عشق زليخاي وطن دير.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

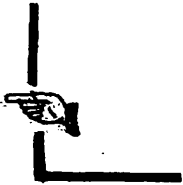
آذربایجان آذربایجان

آذربایجان ! آذربایجان !
 ای تاریخ لر دن منہ عیان ،
 گون دوغاندان ، گون باتانا ،
 زامان - زامان شعله یایان .
 قاف داغی نین اتگینده ،
 داغلار کیمی هم قوجامان ،
 زمرود خزر یاخاسیندا ،
 نوح دیوروتدن لغبر سالان ،
 بوگون باهار یئللریله ،
 ساچلاریمی سیغاللایان ،
 منی اوین ، منی قوجان ،
 آذربایجان ! آذربایجان !

* * *

...دوغما بالان کیمی گلدیم ،
 سنین آنا قوجاغینا ،
 آقیش قدیم تاریخینا ،
 او ، چاغینا ، بو ، چاغینا ،
 وورولموشام هر داشینا ،
 هر گوشه نه ، بوجاغینا ،
 باش اکره رم ، اوستو گلزار ،
 آلتی یانار توریاغینا ،
 بوتون بشر سنه واله ،
 بوتون جاہان سنه خیران ،
 آذربایجان ! آذربایجان !

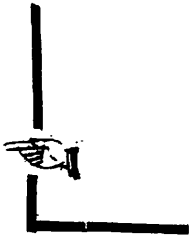
سندن قاناد ایسته پیره ،
 اقله بیلمه قانادسیزام .
 سندن ثبات ایسته پیره ،
 اقله بیلمه ثباتسیزام .
 ثباتیما ، قانادیمما ،
 یعنی ثبات ، قاناد قوشان ،
 غایه لری وارلیغیمدا ،
 کور له ، آراز کیمی داشان ،
 هرگون یعنی بیر داغ آشان ،
 مردلیک اوچون میدان آچان ،
 آذربایجان ! آذربایجان !

*****

مرمر سرای قوناق ائوی ،
 بوردا آچدیم پنجره می .
 بوروقلارین مناره می ؟
 چراقلارین آی پارامی ؟
 گنجه وقتی قوجاق آچیم ،
 سود ایشیقی سحره می ؟
 کهکشانی بیر پارچاسی ،
 آبشورونا ، خزره می ؟
 سنین منه بخش ائتدیگین ،
 تکجه گوزهل منظره می ؟
 ای فضولی گونشینه ،
 اوره یمه ایشیق ساچان ،
 آذربایجان ! آذربایجان !

*****

...اوزانلارین قوپوزوندا ،
 تالار ، گونش شعاسی دیبر .
 قیلینجلاشان قوپوز بیزه ،
 کور اوغلونون میراثیدور .

آرادا سد دگیل خور ،
 قاردا هلیقین آیناسی دیر .
 بو دوستلوغا کیم باخسا کم ،
 خوار اولاسی ، سیناسی دیر .
 قوجا شرقین قابوسیندا ،
 یان ، ایدی مشعل کیمی ،
 اوجال آیا ، اولدوزا جان ،
 آذربایجان ! آذربایجان !

☆☆☆☆☆☆

بالاش آذر اوغلو

آنا

پاییز تک قوجاغی بهرله دولو ،
 یای کیمی غضبی ، سئوینچی اولو ،
 قیشین قارین داین دا دائم اوزو آغ ،
 باهار گونشی تک مهربان ، پارلاق ،
 بیزیم دنیا میزین بزه یی آنا .
 بوتون گویچهک لرین ، گویچه یی آنا .

بابام عمرو بویجه هئی جنت گزدی ،
 او جنت سن سن .
 آتام اولنه دک سعادت گزدی ،
 سعادت سن سن .
 اوغلو م گوزه لردن محبت گزدی ،
 محبت سن سن .

من ده بیر زامانلار حقیقت گزدیم .
 ایندی درک اشدیم کی ، حقیقت سن سن .
 حیاتین آن بویوک نعمتی آنا .
 بوتون انسانلارین شهرتی آنا .

اصل	جنت جنگ
جنت جنگ شیطان بود و آدم	جنت ده ساوا شدی شیطان آدم
خدا هم عذرشان را خواست از دم	تا زنی تو و دو اوران او طاری اودم
فرود آوردشان در خاک و فرمود:	دنیا یا گوئید می بود و در این:
جهنم با بهشت اینجاست تو ام	بود و جهنم که جهنم است با هم
اگر صلح و صفا دنیا بهشت است	صلح و صفا اولسا دنیا بهشت است
و اگر جنگ و جدل دنیا جهنم	قان - قیرقین اولار سا، اولار جهنم
در این صورت چه نام خود کسایم	ایندی که، بیلدیر ای بشر ایل
که نمکین می کنیم این عیش خشم	اُممه اوز الین له عیشینی ماتم
مگر جنگ جهانی را ندیدی	مگر کورمه دینی دو پوش ایل لری
که آتش زود سرا پای عالم	نموده تو تو شوب الیشدی عالم
چه سوزان آتشی که بعد از سال	اد تو ز ایل کچه ده او اود - آلودن
هنوزش هست دنیا غرق ماتم	بله کسلیب دنیا دان ماتم
برحق آن خداوندی که ما را	گلین حق نامینا بشرنا عینا
کوی مشایخ را بخشد گهی غم	سینخا ساق دو تسلایق ایسایق ایهم
بیا شیدا از محبت این جهان را	چالیشاق بود دنیا جنته دو فسون
بخود محبت کنیم و آن جهان هم	قالما نین جهانده کدره نه غم

دیا ریمدی منیم

وطنیم حستو از لدن منی خیران ائله میش ،
ای گوزهلر ، بیلین او تکجه نگا ریمدی منیم .
بیر بته سجده قیلیر دنیا دا هر کس ، اینانین
معیدیم ، سجده گهیم ، شوگیلی یا ریمدی منیم .

*** **

گزمیشم چوخ دولانیب دنیانی باشدان یا شامن
گنجمیشم داغ-دره دن ، ذوق و صفا بئرلردن
ایچمیشم آب حیات توریاغین اوستونده همین ،
سؤنمه یین تور دیله سن بیل کی دیا ریمدی منیم

*** **

انسان اولادی از لدن نیه سه مثیل ائله میش ،
کیمیسی میم و زور ایستره کیمیسی یاردیله میش
کیمیسی دوستو صداقتلی ، وفادار دیله میش
بیل کی آنجاقی وطنیم دولت - واریمدی منیم .

*** **

آختاریب شان و شرف چوخلاری گتدی اوزاغا
یا دلارا سجده قیلیب سالدی آغوزونو آیاغا
حق ، سعادت دیاری یوردومو بنزت چیراغا
شیخ صنعان گوزهللی نازلی دیا ریمدی منیم .

*** **

---

* میرزه ابراهیموف آذربایجان یازیچیلار اتقاقی نین رئیسیدیر ،
وقتيله سوویت آذربایجانین جمهور رئیس اولموشدور واصلی سزابلییدیر

یارانان بیر گون اعلور، غارف اولانلار آنلار،
آلماسین اوستومو غربتده اعلوم-آرزوم وار،
آنا یوردون قوجاغیندا منه ده یئر تاپیلار
قیزیم، اوغوم دئیهلز بوردا مزاریمدی منیم.

*** **

من حیات عاشیقیم- باغدا، گلستان دابیلیر
داماریمدادولانان قیرمیزی آل قان دا بیلیر
بو جانیمدان دا عزیز سئوگیلی جاندا دابیلیر
یوردومون هر طرفی روح وروانیمدی منیم.

*** **

من سعادت دیله دیم هر اعله، هر یوردا مدام،
بیر گونشدیر، نظریمده چالیشان هر انسان،
عشقینه، سئوگیسینه یوردومون هر یان حیران،
خوش گونوم، خوش نفسیم، جسمیده جانیمدی منیم.

*** **

— ادبیات و اینجه صنعت فزئتی نمره ۲ (۱۸۷۷) ۱۱ ژانویه ۱۹۸۰

یازیمیزا کئچیرن ح.م. ساوالان

۷- بچی صغیرک

تک سله آغیزلاردان حیرت سوزلری چیخدی
قیز گلیردی قارشیدان اوتانجا ق اورکک- اورکک
قیز او قیزدی ولکن گوزلری نین رنگینی
گیزله دیردی گوزلردن تاخدیفی قارا عینک.

بو صورته موقت بیرتسلی تاپدیلار.
بئله در بوش هوسین نتیجه سی بونی بیل
بوش امل یولونداکی امکلر بوشا چیخار
آرزولارین اوستونده حیات دا بیرقانون وار:

دگیشمز گوز . دگیشمز: بهیین، آلین، اورهک، دیل !

تهران - تیر ۱۳۴۹

گلن کتو بلاران

جناب آقای سید رضی ساوه‌چی از درسه‌ی محبتیه قم دربارۀ که
به‌بیت تحریریه نوشته‌اند تذکر شده اند که در مقاله‌ی پایخ
ادبیات آذربایجان شاعر طرزپرداز آذربایجان صابر
طاهرزاده از نظر مستندات ندیمی ولی چنانکه بایست
معرفی شده است ضمن تشکر از علاقه و توجه شما
از نظر اهمیت موضوع عین نامه‌ی شان درج میگردد:

۵۹/۳/۱۲

بسم الله الرحمن الرحيم

۱-

جناب آقای دکتر هیئت مدیر محترم مجله "وارلیق بعد از سلام
ضمن تقدیر از جنابعالی و همکاران که وارلیق را با ایثار وقت و
مال سرپا نگهداشته‌اید این گله‌زا باید کرد که بعد فکری طاهرزاده
را بطور کامل بررسی نکرده و مثل سایر محققین که عمداً "ویا سهوا"
نظرات قومی و اسلامی او را کان لم یکن انگاشته‌اند شما هم بدون اینکه
کوچکترین اشاره‌ای بفرمائید حق آن مرحوم مغفور را از این نظر ضایع
و بطور کامل به‌نسل جدید معرفی نفرموده‌اید. البته من طلبه علوم
اسلامی هستم و احاطه کامل با ادبیات ترکی ندارم ولی با مطالعه‌ایکه
در خود آثار مرحوم صابر طاهرزاده دارم یقین پیدا کرده‌ام که محققین
بعد فکری ملی و اسلامی آن مرحوم را عمداً "ویا سهوا" ندیده‌اند.
امیدوارم با درج نوشته مختصر زیر از این بعد محققین ایرانی
فقط گلچین نوشته‌های دیگران را عرضه نداشته بلکه خود مستقیماً

آثار مشاهیر ما را خوانده و کار خلاصه نمایند.

با احترام الاحقر سیدرضی ساوه‌چی

قم - مدرسه حجتیه - سید رضی ساوه‌چی

بعد فراموش شده افکار صابر طاهرزاده

تاکنون مقالات زیادی در مورد صابر طاهرزاده شاعر بزرگ ما نوشته
شده است، ولی در هیچ یک از آنها با افکار ملی و اسلامی ترقیخواهانه

آن مرحوم اشاره‌ای نرفته‌است. مقالهٔ مندرجه در شماره ۱۳، وارلیق که توسط جناب آقای دکتر هیئت برشته^۱ تحریر کشیده شده بود نیز از این مقاله‌ها بود. متأسفانه بعضی از اهل علم نیز فقط بر اساس روایت‌ها بر اساس درایت اصل آثار آن مرحوم، ویرا از قماش میرزا ملکها دانسته و چه بشا مهر روس زدگی نیز با و زده‌اند. برای نمونه از آثار ملی و اسلامی او میتوان از قطعه^۲ " فخریه " نام برد که با قلم طنز آمیز بلایای تفرقه را با کمک آئینه^۳ تاریخ در جلو ترکهای ساکن مستعمرات روسیه تزاری قرار داده و آنها را با اتحاد و اتفاق دعوت کرده و روس زدگی را محکوم می کند :

فخریه

هرچند اسیران قیودات زمانیز هرچند دوچاران بلیات جهانیز
ظن ائتمه که، بو عصرده آواره نانیز اول نه ایدیک سه یقنه شمدی همانز

تورانلی لریز عادی شغل سلفزبیز آموز قوموزون باشنه انگل کلفزبیز...

اول گونکی ملک شاه بزرگ ایلدی زحلت ائتدیک ایکی نامرد وزیره تبعیت
قیردیق او قدر بیرعبیر میزدن که نهایت دشمن قاتوبال تخت میزی ایلدی غار
آموز حقی میزی گوزله مگه بی طرفزبیز تورانلی لریز عادی شغل سلفزبیز

بیر وقت دخی (قارا قویون ، آق قویون) اولدیق
(آذربایجان) ه ، هم ده (آناطولی) یه دولدیق
اولقدر قیروبت بیر - بیر میزدن کی یورولدیق
قیزدیقجه یورولدیق و یورولدیقجه قیریلدیق
تورانلی لریز ، عادی شغل سلفز بیـز
آموز قوموموزون باشنه انگل کلفز بیـز

بیر وقت سالتوب تفرقه اولدیق ایکی قسمت
(تیمورشه) ه بیر پارا میسز ائتدی حمایت
(خان ایلدیرم) ه بیر پارا میز قیلدی اطاعت
قانلر ساچیلوب (آنقره) ده قویدی قیامت ...
احسن بیزه ، هم تیرزنز ، هم هدفز بیـز
آموز قوموموزون باشنه انگل کلفز بیـز

(تیمور شه لنگ) ه اولنوب، تابع فرمان
(خان توختامش) ی ایله دیک آل قاننه غلطان
تا اولدی (قیزیل اوردی) لرون دولتی تالان
مسکو شهینیه. فایده بخش اولدی بو میدان
الیوم اوروسلاشماق ایله ذی شرفز بییز
اغوز دینمیزین باشنه انگل کلفز بییز

بیر وقت (شه اسماعیل) و (سلطان سلیم) ه
مفتون اولراق ایله دیک اسلامی دونیمه
قوبدیق ایکی تازه آدی بیر دین قدیمه
سالدی بو تشیع، بو تسنن بیزی بیمه
قالدیجه بو حالیه سزای اسفز بییز
اغوز دینمیزین باشنه انگل کلفز بییز

البته در چاپ هوب هوب نامه که بخط روسی برای خوانندگان آذربایجان شمالی چاپ شده بیت (الیوم اوروسلاشماق ایله ذی شرفز بییز ۰۰) حذف شده که علت عیانست چه حاجت به بیان است (مثلاً در چاپ ۱۹۶۰ - هوب هوب نامه بخط روسی بزبان ترکی در باکو قسمت مزبور حذف گردیده است و در ترجمه فارسی احمد شفائی طبع سال ۱۹۷۷ نیز این قسمت حذف گردیده است)

چنانچه از مطبوعات مصری چاپ شده در زمان تسلط انگلیسها به آن کشور پیدا است با تشویق انگلیسها یک جریان فکری بوجود آمده بود که تشویق میکرد لهجه عربی مصری جایگزین عربی کتابی کرده و دلیل ظاهراً "منطقی آنها، این بود که اگر زبان محاوره در کتابت نیز رایج گردد ریشه بیسوادی بزودی کنده خواهد شد در حالیکه در باطن منظور این بوده که مصریان رفته رفته عربی ادبی را فراموش کرده و زبانی مخصوص بخود داشته باشند تا اینکه پشتوانه فرهنگ عربی را از دست داده و از عالم عرب منزوی باشند، و خوب بخاطر داریم که بوسیله فرانسویان در الجزایر این جریان فکری پیش آمد که لهجه الجزایری بخط لاتین نوشته شود. همه این توطئهها الگوهای بودند که روسها در

زمان تزار در مستعمرات خود در قفقاز و ترکستان بکار میبردند بدین نحو که دولت روسیه برای قطع رابطه ترکهای ساکن مستعمرات خود با فرهنگ ادبی و کتبی ترکی، ترک قازاخ را بجنگ ترک ازبک، و ترک آذری را بر علیه ترکمن برمی انگیخت و قطعه فخریه صابر هوشدار - یست بترکهای مستعمرات روسیه تا از مکر دشمن مکار آگاه باشند، برای تخریب فرهنگی در هر محلی لهجه را بصورت نوشته آوردند. البته عده ای از روشنفکران فریفته جاه و مقام و پانا آگاه نیز همکاری کردند و صابر در جواب کسانی که نمیخواستند آثار شعرا و نویسندگان ترکیه مستقیماً "در اختیار خوانندگان قفقازی قرار بگیرد شجاعانه قد علم کرده و از تبعیدگاههای مخوف سیبری نترسیده چنین می گوید :

عثمانلی چه دن ترجمه تورکه ، بونی بیلیم ،

گرچک یازییور " گنجه لی" یا اینکه هنک دور ؟

ممکن ایکی دیل بیر - بیرینه ترجمه ، اما ،

" عثمانلیجه دن ترجمه تورکه " نه دئمک دیر ؟!

توضیح اینکه بتشویق روسها در قفقاز یک جریان فکری پیدا شده بود که جلو نشریات کشور عثمانی (ترکیه امروز) گرفته شود تا ترکی ادبی در بین اهالی قفقاز رواج پیدا نکند و مردم بزبان کوچه و بازار بنویسند و بخوانند همان کاریکه انگلیسها در مصر میخواستند انجام دهند و یا فرانسویان در الجزایر میخواستند بکنند که موفق نشدند. خوانندگان باید حدس بزنند که در هوب هوب نامه ایکه بخط روسی برای خوانندگان قفقازی چاپ شده اشعار فوق حذف شده است (هوب هوب نامه بخط روسی چاپ باکو ، ۱۹۶۰)

صابر در برابر آن روشنفکرهای روس زده که خواندن نشریات بزبان

ترکی را با نظر تحقیر می نگریستند با هذل چنین می گوید :

ژورنال ، غزئته چیقیر کی ، ملت اوخوسون ،

هر بیر اثریندن آلسین عبرت ، اوخوسون .

روسجا اوخوموشلره بو عار گلیسر ،

دیرلر : بونی قوی قاره جماعت اوخوسون .

صابر از پرچمداران تدریس ترکی در مدارس قفقاز بود. وقتیکه

اداره کنندگان مجله " ترجمان " که ترکهای کریمه نشر میکردند از

تمام قسمتهای ترک نشین تقاضا کرد که به پایتخت روسیه نماینده ای -
جهت کسب اجازه تدریس بزبان ترکی بفرستند .
صابر برای تنبه ملت چنین نوشت :

" ترجمان " دییور کی :

به تامین لسان مادر، از هرکو ، به پطرسبورغ
یکی عالم فرستندا من از ملت رجا دارم
ملت دییور کی :

شب عید است ، یاز ازمن ، چغندر پخته می خواهد ،
خیالش می رسد من گنج قارون ، زیر سر دارم
ویا اینکه پیرو اشاعه جنبش تدریس زبان ترکی در مدارس و تلگراف
اهالی شماخی صابر خطاب به اهالی باکو می نویسد :

باکولی لر دییور کی :

شماخی لر کیمی ایشیز ، کفایه سیز دگلیز
کی ، تیل ووراق (دومایه) بیر آنا لسانی ایچون ،
قولوبده ، باغده ، قوروقده وار اولقدر ایشیمیز
کی ، ائو ، اوشاق یادا دوشمیر او آنتاجابی ایچون !

۲- املا قاعده لری و بعضی کلمه لر حقیقنده

محترم ج . صدیق وارلیق یازیچیلاری نین اوزون مذاکره لردن -
صونرا متفقاً " قبول اعتدیگی " املا قاعده لری " و هابعله " بیزده
توفیق اولسا ... " یازیسنا دایر بیر نچه نقطه یه اشاره ایلیمه ،
استانبولدان ، بیر مکتوب گوندرمیشدیر . مکتوبون مهم نقطه لرینین
اوخوجوموزون عینا " یازی اسلوبی ایله - و بونلارین قیصا جوابلارینین
آشاغیدا اوخویورسوز .

۱- اوخوجوموز از جمله بیله یازیر: " اولا" دئیم کی ، املا اوزره -
بندیه بعضی انائین ایشلرینیزی هئج بگنمیرم . یقرینه ایللدیر
- نو - و - غ - یازیلار . سیز ندن اونو - او - ایله (باشدا) عوض

اشتمک ایسته بیرسینیز ، املادا آنارشی دگیلمی ؟

جواب : خیر ، تماما " ترسینه ، بو ، منطق یولونا گیرمک و آنارشیه

صون وثرمکدیر. معلومدور، عمومی بیر قاعده اولاراق باشدا گلن مصوت لری بقله گؤسته ریریک : اوجاق ، اوزوم ، اوجوز ، اکین ، ایران ، آریا (کی اریا شکلی الف و مد شکلینه چوریلیمیشدیر). اؤلوم و اؤکوزکیمی سؤزلرین ده بو قاعدهیه تابع اولماسی منطق ایجابیدیر . زیرا ، یاکورد الفباسیندا اولدیغی کیمی اساس اولاراق " همزه یایی" یی قبول ائتمه میز لازمیدیر (اوجاق ، فوزوم ، اوجوز ، فکین، شیران ، ئاریا و ئولوم کیمی) ویاخود الف شکلینی . قاریشیق سیستم (یقددی مصوتی الف ایله بیر مصوتی ایسه نندن سه همزه یایی ایله یازماق کیمی بیر سیستم) محض نظم سیزلیک و آنا رشی و انایین لیگین لاپ اوزودور . شمال آذربایجاندا دا الفبائین لاتین له شدیریلمه سینهدک ، بو مصوتین عینا " الف ایله یازیلدیغینی او زامانکی کتابلارا مراجعه ائتمک ایله اؤگرنمک ممکن دور. صونرا ، ایکینجی دنیا حربی صیرالاریندا ، بوقاعده سیزلیق (اؤلکه یی ئولکه یازماق فریب لیگی) تازه دن عرب حرف لری - ایله بعضی اثرلرین چاپ اولدوغوندا نندن سه وجوده گلدی . لکن بو دا عمومی دگیلدیر : مثلا" باکی دا . ۱۹۶۶ دا چاپ اولموش ، " آذربایجان س س ر علمر اکادمیاسی نشریاتی " ندان " شاه اسماعیل خطائی اثرلری مثال اولاراق ، باخ صحیفه ۳۰۸ :

اوزکه کوزلر کوه باخر کورمک ایچون ماه نور

عید ایچون من باخدوغم قاشی هلالعدر سنک (

ویا خود گینه باکی دا ۱۹۶۸ دا چاپ اولموش " آذربایجان دولت نشر- یاتی " ندان " ملا پناه واقف ، سئچیلیمیش اثرلری "

(مثال اولاراق ، باخ صحیفه ۶ - یا :

منیم یاریم بیر عجایب دلبردیر

اوزو تازه گلدر زلفی عنبردر (

ق متن ده بو مصوتی - او - شکلتده گؤستریمیشلر. الفبا تغییریندن قابا بو هرکسین قبول ائتدیگی بیر قاعده آیدی ، اقله کی حتی بو " بدعت" یین توره دیگیندن صونرا بقله آرادا - بیر ثابت و منطقی و اسکی قاعدهیه مراعات اعدیلدیگینی گوروروک ، مثلا" " انتشارات فرزانه " نین چاپ ائتدیگی هوپ هوپ نامه نی آچارساق، مثلا" ۵۹ نجی صحیفه ده " فعله اؤ زوگی سن ده بیر انسان می ساتیرسان ؟ "

و ۲۱۳ - نجی صحیفه ده " زاهد اولمکدن قاباق ... " نمونه لرینه راست گلیریک . بو اثر ۱۹۶۲ ده باکی دا چاپ اولموش هوب هوب نامه نین عینی دیر .

۲ - محترم اوخوجی یازیر: "... تورک کؤکنلی کلمه لری ده ص ، ط و نه بیلیم باشقا عرب حرف لری ایله یازماغا هئچ لزوم یوخدور ، منجه عثمانلیجا ام: قوللانماق قصفینیز وارسا ، آمنایا ... " جواب : نشر اثتدیگیمیز املا قاعده لری ذقتله اوخونورسا آنلا - شیلجا قدیر کی دیلیمیزی دوزگون شکلده اوخویا بیلمه میز ایچون بو حرف لره لزوم وار . (ط) و مخصوصا " (ص) دان (بو حرف لری تورکجه کلمه لره منحصر) قالین مصوتلر قبول اثتدیگ لری و بو صورتله دوزگون اوخونماغا کؤمک اثتدیگ لری ایچون (آذربایجان دا - الفبا - نین لاتین له شه سینه قدر - اکثرا) ایشله دیلدیگی ده شبه کؤتورمز . بونون آثارینی مثلا " مذکور هوب هوب نامه نین ۳۱ - نجی صحیفه سینده ۳ - نجی سطرده ده گؤروروک :

" نطقیم طوتیلور هرزه و هذیانینی گؤرک ... " گینه عینی اثرین ۴۶۴ - نجی صحیفه سینده بو ایضاح واردیر: " سوگونجی رباعی عمر خیامدان مالا " ترجمه دیر . "

۳ - اوخوجوموز یازیر: ... سیزین دیلینیزده ایسه عثمانلیجا و گاه چاغداش تورکیه تورکجه سی و گاهی فارسلاشما تاثیر گورونور . مثلا " (بیزده توفیق اولسا ...) مقاله سی نین ۶ - نجی صحیفه سینده ، (حقیقی بیر مسخره) اصطلاحی - لاید حقیقی کلمه سینده کی قاف دا فارسجا تلفظ اولوناجاق - بیر فارسلاشمیش تهران آذربایجان نی - اثتدیگی تریمدیرسه همان صحیفه ده (بیریکن) ، (اونوتغانلیق) کیمی غیر آذری اصطلاحلار هئچ بیر ایضاح وئریلمه دن - او حالداکی ، مدنی ، کلمه سینه ایضاح وئریلیر - ایشله دیلیر ... "

جواب : وئریلن مثاللار اوخوجونون ادعاسینی ثبوت ائله ییر : محترم اوخوجونون زحمت اولماسا " آذربایجان سن سنر علملر آگادمیسی نظامی آدینا ادبیات و دیل اینستی توتو " نون ۱۹۶۵ دا چاپ ائله دیگی " آذربایجان دیلی نین اورفوغرافیا لغتی " نین ، صیرا ایله ۴۷۹ تجمی صحیفه سی نین بیرینجی ستونوندا ۳۲ - نجی سطرینه ، و ۲۸۶ - نجی صحیفه سی نین بیرینجی ستونوندا ۳۲ - نجی سطرینه مراجعه ائتمه سی

یثربینده اولور. اورالاردا. " حقیقی " سۆزی ایله " مسخره " سۆزونسی
 گوره چک لر، تخمین لری نین لاپ ترسینته " حقیقی " ده کی قاف تهرا -
 نلیلارین تلفظونه هئج بنزه میر ، عوضینده. " مسخره " نی لطفاً (ماسقارا
 کیمی اوخوسونلار . بو سۆزلر و ترکیب ده. " فارسلاشمیش تهران آذربا -
 یجانلیسیندان " هئج بیر نشان یوخدور ، بونونلا بقله محترم اوخوجو -
 نون یوخارییه نقل ائتدیگیمیز جمله سینده کی " گاهی " کلمه سینی
 (که " گاهدان " سۆزونون یثربته ایشله دیلیب) نزاکت حکمی ایله ،
 معذور گۆرمک ایسته بیریک . نندن سه ، محترم اوخوجوموز " بیریکن " ،
 " اوتوغانلیق " سۆزلرینی آذربایجان دیلینه یاراشدیرما میش . گینه
 مذکور " آذربایجان دیلی نین اورفوقرافیا لغتی " نه باش ووراق :
 ۵۷ - نجی صحیفه نین ، بیرینجی ستون ، ۵ - نجی سطریتدن باشلایاراق
 بو کلمه لر صیرالانمیشدیر: " بیریکدیرمه " ، " بیریکدیرمک " ، " بیریکمه "
 و " بیریکمک " (گینه مذکور اثرین ۴۴۴ - نجی صحیفه سی نین ایکینجی
 ستونوندا ۲۸ - نجی سطرده . بو کلمه نی گۆروروک : " اوتوغانلیق ")
 آنلاشیلیرکی محترم اوخوجی تصورلرینی نهائی حکم کیمی قبول
 ائلییه رک اتهام ائتمک ده . حدیندن آرتیق عجله ائتمیشدیر .
 حالبوکی ، اوخوجوموز اوز یازیلاریندا ، یوخاریدا گۆردوگونوز
 وجهیله " کۆکنلی " ، " قوللانماق " ، " چاغداش " و " تریم " کیمی کلمه
 لردن استفاده ائتمیشدیر . بو کلمه لری آذربایجان دیلی نین الیمیزده
 کی هئج بیر لغتینده . تا یماق ممکن دگیل . ایندی بیز بونلاری الیمیزه
 دولاییب علمی مذاکره و مباحثه محیطینی اتهام ، توهمین و غیرمسئول
 اینجیتین سۆزلرله زهرله مه که حقیقیمی یوخدور . اولسا - اولسا بقله
 کلمه لرین اوخوجوموزون قلمیندن چیخماسینی اونون ، قیصدا اولسا ،
 بیر مدت استانبول دا قالماسینا یورماق داها او یغون اولار .

دکتور حمید نطقی

ارشیح شهاب الدین سهروردی :

یاخشسی - میس دن اوتر و اوزون ایتمیرمه
 اوز و نو آزدیرما ، یو لون ایتمیرمه
 فارس دلمیندن چورنی غ - بیگدلی

چالیش عقل ایپی نین او جون ایتمیرمه
 یول سن ، یو لچود اسن منزله سن سن

منه یار اولماز

گفت گولوم، گفت بقله سندن کی ، منه یار اولماز
اولسا دا یار آدینا عشقه وفادار اولماز
منه ایسته کالی اولوب سئوگی یغریمدن چالیدین
اقتدیگین جور کیمی ظلم ائده اغیار اولماز
یادلارا عشوه قیلیب گیزلی کؤنول وئردین سن
اغزونو ساتدین اوجوز سانکی خریدار اولماز
کیمسه بنیادین آتیب سن کیمی عهدین داها ما ز (دانماز)
اغزونو ، اغز اقلینی سئومه یین اقلدار اولماز
منیله یار اولالی اغزگیه اویدون گؤزه لیم
یارینا صادق اولان کس بقله مکار اولماز
اقلینه ، خالقینا قیمت وئره نین قیمتسی یوخ
یوردونو سئومه یین انساندا گولوم عار اولماز
من کی ، حریتیم اوغروندا گزیپه ، تاپدیم اونو
دغدیلر، چوخ ایش اولار حل ، بو اسرار اولماز
سئوگی آرغین ، فلکین جوری ، مروتسیز دهر
من کیمی بختی دؤن دهرده گئور وار ؟ اولماز
خلقیم اوغروندا گولوم جانیمی قوربان دئمیشم
اقلینه ، یوردونا ، قوربان اولما کیم خوار اولماز
" ساوالان " یوردونو سئو، وصفیتی یاز همت اقله
همت اولمازسا ، یقین بیل گؤزه ل اشعار اولماز.

***

اشعاریم منیم

لاله‌دن الهام آلیر بو قلب خونباریم منیم
تب ایچینده یانمیشام بیلمز بونی یاریم منیم
قارلی داغلارلا بولوتلار اود ووروبدورجانیم
افتخاریمدور بوتون داغلارداکی قاریم منیم
قویگینان یانسن حسادت آتشینده دشمنیم
نفتدور، آلتیندی، یئر آلتیندا آنباریم منیم
قویمارام بوندان صورا ویرانه‌یه دونسون وطن
آچاق اولموشدور بوتون عالمده دیواریم منیم
کیم بیلیر چکمیش نه لر، گچمیش زماندا ملکیمز
آدلاری قانلا یازیلیمیش جمله احراریم منیم
وئر قولاق گچمیش زماندان . سن گؤتورموش عالمی
ایندی ده سن یوکسه لیرکسکیندی هاراییم منیم
دورگینان ، قویما کی تاسورگون دوشه اولادیمیز
جورو ظلمه دیممه مک دور ننگ وهم عاریم منیم
شعر اودور چاتسین بوتون انسانلارین فریادینه
داد دور، فریاد دور، بوجمله اشعاریم منیم
چکدیم ال جاندان " فریور " ایسترم دردو غمی .
قربان اولسون عشقه بوجانیم منیم، واریم منیم
.....

تهران ۱۳۵۸/۱۲/۱

گۆی گۆز گلین

گۆزلی گۆی گۆزه له ، گۆزلی بلا اولدی .
گلین گتدیگی اقلده بیغیشدیلا باشینا
صف چکدیلا مراقلا یاخین - اوزاق ، قور - قوهوم
تعجیله باخدیلا گلینین گۆز - قاشینا

حقیقتده گلینین گۆزلی چوخ گۆزه لدی
عکس اقدیردی اونلاردا ماوی گۆیلر دنیزلر
بیر باهار نغمه سی تک باخیشلاری دادلیدی .
اوره گینه اقدیردی باخانین درین اثر .

نه فایدا ؟ گۆزه للیگین قدرینی بیلن یوخسا .
قیزین گۆزه للیگی نین قیمتسی بیلینمه دی
گۆزلی نین رنگی ایچون اونا طعنه ووردولار
غصه لندی آه چکدی دانیشمادی دینمه دی .

گونلر گتدی گۆزلی باشینا قاخینج اولدی
دئدیلا کی ، بو گۆزی او قیزا وئریب شیطان
دئدیلا کی ، بو " دردین " حتما " چاره سی واردیر
بو گۆزه هقچ یاشارمی ، اوتانمادان بیر انسان ؟

بو قیزین گۆزلینی معالیجه ائتمه لی .
جور به جور الوان - الوان مرهم لر گتیردیلا .
دعالار یازدیلا قوربانلار کسدیردیلا .
شهرده ان تانینمیش حکیمه گوتوردولر .

کار کسمه دی هقچ داوا تاثیر ائتمه دی دعا
قیزین گۆزلی قالدی گۆم - گۆی اولکی کیمی
لکن چوخ آغلاماقدان قیزارمیشدی بیرآزجا
بو قیزارما بوش یئره سئویندیلا حکیمی

حكيم دئدى دوزه لير بيرآز صبرينيز اولسون
لقمان دئميش : " شفانين اول شرطى ئصيردور"
داوا تاثير ايله پير منى كيرىخديرمايين
منيم صونسوز علميمه ، طبيعت ده اسيردور .

گونلر گئچدى داوانين تاثيرى گئورولمهدى .
حكيمدن واز گئچديلر گئورتورديلر درويشه
درويش " ياقق " چاغيردى بيرآز دا نذر ايستهدى
صورا افسونلارايله مشغول اولدى او ايشه .

آيلار گئچدى ... درويشين نفسى تاثيرليدى
" حق " دئيه نده وئيردى " هو " سسيله جواب ، گوى
سلام وئيردى اوئا قورت ، قوش ، ايلان ، قايشقا ...
لكن نندنسه قيزين گئوزلى قالميشدى گوى !

اوميدلر نوشا چيخدى غم چؤكدى او اقللره
بللى كى آرتيىق يوغدى قيزين دردينه درمان
هركس مايوسكن بيردن بيرآدام ، صوراق وئردى
كى بير ساحر گلميشدر تازا يىغنى دونيادان .

عجله ايله گئتديلر آختارديلار ساحرى
آلتين - گوموش سيككلر قاباغينه دؤكدولر
ساحر گئوز اوجويلا بيرباخدى هديه لره
دئدى فرصتيم اولسا بو ايش اليمدن گلر .

فرصت تاپماسى ايچون اجرتى آرتيرديلار
بيرآز نازلاندى لكن راضى اولدى نهايت
دئدى كى ، گرهك قالسين بيرنئچه گون قيز بوردا
بو ايش آسان دگيلدر ، گرهك ائيليم دقت .

هفته . صونى گئتديلر ، ساحره باش ووردولار
قورخى - اوميد ايچينده نتيجه يه منتظر .
قلبلرى وورا - وورا گئوز ديكديلر قاپى يا
ساحر سلندى بيردن گلينه : ايچهرى گير !

ابوالقاسم فیوضات بنیان‌گذار نخستین کودکستان در ایران

نوشته: صمد سرداری نیا

ابوالقاسم فیوضات مرد دانش‌دوستی که برای اولین بار در ایران کودکستان را در تبریز بنیان گذاشت، روزنامه نگاری که با مدیریت و نویسندگی خود انقلابی ترین جریده عصرش یعنی روزنامه تجدد را در راه مبارزه با استبداد داخلی و استعمار خارجی رهبری کرد، معلمی که برای اولین دفعه سنگ بنای مدرسه حرفه‌ای و صنعتی را در تبریز گذاشت، سیاست‌پیشه‌ای که با پشتیبانی از شیخ محمد خیابانی ستاره قدر اول آسمان آزادی ایران با دژخیم مبارزه کرد. مرد خیری که در تمام فعالیت‌های نیکوکارانه اجتماعی در صف اول قرار داشت.

ابوالقاسم فیوضات که نام فامیلش سابقا پهلوان بوده و خودش نام خانوادگی فیوضات را برای خودش انتخاب کرده در سال ۱۲۶۷ هجری شمسی مطابق با سال ۱۳۰۵ هجری قمری در تبریز به دنیا آمد و در مکتب‌های علوم دینی به تحصیل پرداخت و بعد به مدرسه رشد و قدس وارد شد و چون اصول تدریس و تعلیم را فرا گرفت در همان آموزشگاه به تدریس مشغول شد. وی خدمات فرهنگی خود را در واقع پیش از ۲۰ سالگی شروع کرد و در سال ۱۲۸۷ شمسی دبیرستان فیوضات را دایر کرد که بعد از گذشت ۷۱ سال هنوز هم به فعالیت خود ادامه میدهد.

شادروان ابوالقاسم فیوضات از همراهان و همفکران و همزمان شیخ محمد خیابانی بود و در نهضت مرحوم خیابانی در صف اول آزادی خواهان و از پیشروان نهضت حریت‌طلبی بود و در این دوره مدتی هم مدیریت و نویسندگی روزنامه تجدد را نیز به عهده داشت. لذا با تمام آزادخواهان و مبارزان راه آزادی در تماس بود از جمله این افراد آزاد اندیش یکی هم بانو شمس‌کسائی نخستین شاعره نوپرداز ایران بود که با شادروان ابوالقاسم فیوضات همیشه همفکری و هم‌رایی داشت.

شادروان فیوضات در هر شغل و مقام به این سرزمین خدمات شایانی انجام داده، چه در کوت‌نماینده‌ی مجلس، چه در سمت مدیریت

کل فرهنگ آذربایجان، فارس و خراسان و چه در مقام ریاست کل اوقاف و معاونت وزارت فرهنگ، وی از سال ۱۳۱۳ تا ۱۳۱۸ که سرپرستی اوقاف را به عهده داشت به علت اینکه به احکام فقهی و دینی وقوف بیشتری داشت و مدام با مراجع مذهبی در تماس بود قوانین و آیین نامه های مربوط به اوقاف را نوشت و موقع طرح در مجلس از آن ها دفاع کرد و با این کار خود تشکیلات اوقاف را به صورت مدرن و منظم درآورد. وی در انتخابات دوره چهارم مجلس شورای ملی به نمایندگی مردم تبریز انتخاب شد و بعد از پایان دوره نمایندگی با سمت ریاست فرهنگ آذربایجان به تبریز برگشت و در مدت یک سال خدمتش خدمات ارجداری به فرهنگ آذربایجان کرد که یکی از آن ها تاسیس کودکستان بود که برای نخستین بار در ایران در تبریز بنیان گذاشت نظر به اینکه این گام ارزنده از جمله کارهایی بود که در تاریخ فرهنگ ما نقطه عطفی به شمار می رود و چون فکر تاسیس اولین کو - دکستان از فیوضات بود ولی این اندیشه با دست توانای شادروان - جبار باغچه بان در تبریز عملی شد و طرز تشکیل آن را که مرحوم باغچه بان در کتاب زندگینامه اش مشروحا نوشته لازم است که مختصری در اینجا بیاوریم.

«بان می نویسد: "در اواخر سال دوم خدمت من در آنجا که آقای فیوضات در راس فرهنگ آذربایجان بود و از - نای من نیز اطلاع داشت روزی مرا پیش خود خواند و پرسید ست است که در ممالک مترقی برای تربیت خردسالان سه چهار اه هایی وجود دارد. من شنیده بودم که در پایتخت روسیه ه هایی وجود دارد ولی به چشم خود ندیده بودم. همین مطلب ی فیوضات گفتم. ایشان گفتند که ارمنی ها در تبریز چنین دارند و اضافه کردند که می خواهند بنگاه مشابهی تاسیس به هر معلمی که رجوع کرده اند حاضر نشده اداره آن را به عهده بگیرد و سپس پرسیدند که اگر چنین موسسه ای تاسیس کنند آیا من می توانم اداره آن را به عهده بگیرم. به ایشان اطمینان دادم که اگر آن را تاسیس کنند ایشان نادم و من شرمنده نخواهیم شد. فردای آن روز به همراهی آقای فیوضات به کودکستان مرحوم خانم خانزادیان رفتیم. این بانوی دانشمند و فاضل کودگستانی در

پنج سال قبل از آن برای تربیت اطفال ارمنه در تبریز تاسیس کرده بود و در حدود ۱۵ نفر دختر و پسر شاگرد داشت که همه ارمنی بودند. آن بازدید برای من بسیار آموزنده بود. یک هفته طول نکشید که با اقدام آقای فیوضات کودستانی تاسیس شد. من نام باغچه اطفال را برای آن پیشنهاد کردم که مقبول افتاد. در ضمن پیشنهاد کردم که عنوان مربیان کودکان باغچه بان گذاشته شود. البته تازگی کار مانع از آن شد که استعمال این کلمه تعمیم یابد.

با انتشار اعلان اداره معارف و اوقاف ایالتی آذربایجان سنگ بنای اولین کودکان در تبریز گذاشته می شود و شادروان ابوالقاسم فیوضات بعد که ریاست فرهنگ استان فارس را نیز به عهده می گیرد نخستین کودکان شهر شیراز را هم با کمک و یاری زنده یاد جبار باغچه بان تاسیس می کند؛ باغچه بان در کتاب خود چنین می گوید:

" در آخر سال ۱۳۰۶ که دکتر محسنی موجبات انحلال باغچه اطفال را فراهم می ساخت زمام امور فرهنگ فارس در دست آقای فیوضات بود. به شنیدن خبر انحلال باغچه اطفال بی درنگ زمینه تاسیس یک کوهستان را در شیراز فراهم کرد و مرا تدارک دید و به شیراز خواست منم به قصد شیراز به سوی تهران راه افتادم. . . . . آقای فیوضات برای تاسیس کودکان از رجال و محترمین شیراز و ماورین عالی رتبه ای که از تهران آمده بودند از مرحوم حاجی آقا شیرازی و مرحوم همایون سیاح و رئیس مالیه و مرحوم مهذب الدوله و آقای حسینعلی حکمت (حشمت الممالک). این هیئت پس از تشکیل، بی معطلی خانه ای برای کودکان اجاره و اسباب و اثاث آن را نیز در اندک مدتی تهیه کردند. پس از یک ماه با عرض تشکرات صمیمانه از پذیرایی گرم آقای فیوضات و خانواده محترمشان در یکی از اتاق های این کوهستان جا به جا شدیم و بعد از دو روز به اسم نویسی از بچه های کوچولو و شیرین شیراز آغاز کردیم."

شادروان فیوضات دو بار با سمت مدیریت کل فرهنگ در استان فارس خدمات گرانبهایی به این خطه کرده که شایان توضیح است بار اول شش سال در فارس مانده و می توان گفت که پایه های فرهنگ جدید این استان مدیون شخص فیوضات است، ایشان علاوه بر اینکه اولین کودکان را با دست شادروان باغچه بان در شهر شیراز بنیاد نهاد.

مدارس زیادی هم از خود به یادگار گذاشته است. فیوضات در ماموریت اولش در شیراز با فیلسوف هندی رابیندرانات تاگور ملاقات و گفتگو می‌کند و بار دوم که در سال ۱۳۱۸ - ۱۳۱۹ در حدود یکسال و نیم در شیراز بود، حفریات تخت جمشید زیر نظر ایشان انجام شده است. از جمله گام‌های موثری که شادروان ابوالقاسم فیوضات برای پیشبرد فرهنگ برداشته تاسیس یک کلاس نجاری و کفاشی در مدرسه متوسله دولتی است که اساس یک مدرسه حرفه‌ای و صنعتی به شمار می‌رود. وی علاوه بر اینکه در تاسیس مدارس و ایجاد فرهنگ جدید سهم مهمی داشت و یکی از ارکان استوار معارف آذربایجان بود بخاطر داشتن رفتار نیک و پاکی و بی‌غرضی مورد ستایش عموم مردم قرار داشت. وی علاوه بر فعالیت‌های یاد شده، در جمعیت‌های خیریه مانند شیروخورشید سرخ نیز عضو بود. و خدمات گرانبهایی در این زمینه انجام داده بود.

فیوضات با دو زبان فرانسه و عربی آشنایی داشت و کتابهای مفیدی نیز تالیف کرده است که از آن جمله الفیای ذهنی، تنقیح گلستان و بضاب الصبیان، شرح ارشاد الحساب، منهاج النجاه فی توضیح الصلاه (۲جلد) ، مضرات مشروبات الکلی و بعضی دیگر از کتاب های علمی می‌باشد.

شادروان فیوضات بعد از ۸۳ سال عمر در تاریخ ۳۱ شهریور ۱۳۴۹ شمسی در تهران در گذشت و در گورستان ابن بابویه با خاک هم آغوش شد.

خاقانی

من که خاقانیم بهیچ بری
 بدخواهیم که است زردانم
 پس بنیکان کجا بد اندیشم
 سز ز سنت چکونه گردانم
 عادت این داشتم ز طفلی باز
 که برخشم ولی ز نجانم

توجه

۱- خواستاران اشتراك می‌توانند مبلغ آبونمان سالیانه (۸۰۰ ریال) را از نزدیکترین شعبه هریک از بانکها بحساب شماره ۲۱۶۳ بانک ملی ایران (شعبه داریوش‌خیابان بهار) واریز نمایند و رسید آنرا بضمیمه نشانی خود بآدرس مجله (خیابان مصدق-کوچه بیدی- شماره ۱۷-تهران) ارسال فرمایند.

۲- شماره‌های گذشته مجله وارلیق را می‌توانید از کتابفروشی‌های مقابل دانشگاه تهران تهیه نمایید.

۳- ضمن تشکر و سپاسگزاری از همکاری بیدریغ نویسندگان مجله وارلیق باستحضار میرساند نظر باینکه تعداد صفحات مجله محدود است باکمال تأسف نمیتوانیم همه‌ی نامه‌ها و مقالات و اشعار همشهریان عزیز را چاپ نمائیم ضمناً برای رعایت شرایط و موازین علمی خواهشمندیم در آخر مقالات مآخذ و منابع مورد استناد و استفاده را مرفوم فرمایند و در ترجمه‌ها و ترانسکریپسیونها ضمن رعایت امانت و وفاداری بمتن در صورت حذف و یا اضافه و یا تغییر کلمه و یا قسمتی از متن تذکر لازم را در پائین مقاله بدهند.

۴- جلد اول تاریخ ادبیات آذربایجان از قرن ۱۳ تا آخر قرن ۱۹ میلادی تحت عنوان «آذربایجان ادبیات تاریخچه بیرباخیش» از چاپ خارج شد همشهریهای علاقمند میتوانند از انتشارات فرزانه و یاسایر کتابفروشی‌های مقابل دانشگاه خربرداری و یا با پرداخت ۳۰۰ ریال توسط آدرس بانکی مجله و ارسال رسید آن بدفتر مجله یکجلد از این کتاب را تهیه نمایند.

۵- مجموعه ده شماره سالیانه مجله در یک جلد منتشر شد علاقمندان میتوانند هرچه زودتر قبل از اتمام آن از انتشارات فرزانه و دیگر کتابفروشی‌های روبروی دانشگاه تهیه نمایند.

۶- حرمتلی اوخوجولار، وارلیغا علاقه بسلییه نلر «وارلیق» مجله‌سی اؤز ادبی و فرهنگی حیاتینا ادامه وئرملگده سیزین مادی و معنوی یاردیمیزا احتیاجی وار. اؤز شویملی «وارلیغی» نیزین یاییلماسیندا اشتراك ائدین و اونی اخوماغی علاقه مندله توصیه ائدین.

وارلیق

مجله ماهانه فرهنگی، ادبی و هنری

(به زبانهای فارسی و ترکی آذری)

تحت نظر هیئت تحریریه

صاحب امتیاز و مدیر: دکتر جواد هیئت

محل اداره: تهران، خیابان مصدق، کوچه بیدی شماره ۱۷

۶۴۵۱۱۷ } تلفن
۷۶۱۸۳۶ }

چاپ کاویان - میدان بهارستان

قیمت ۷۰ ریال

فروغ آزادی

تبریزده یایینلانان فروغ آزادی روزنامهسی نین، هرگون، بیر صفحہسی آذربایجان
معاصر ادیب و یازیچیسی آقای یحیی شیدا نین همت وامکیله آذری تورکجه سینده
نشر ایدیللمکده دیر. آنا دیلمیزده چیخان بوغزته نین اوخونماسینی آذربایجانلی قار-
داشلاریمیزا توصیه اندرکن حرمتلی امکداشیمیز یحی شیدا یا اولو تانری دان باشاریلار
دیله ربک. وارلیق